

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 8

8. AASTAKÄIK. — AUGUST 1926

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 8

August 1926.

8. aastakäik.

SISU: Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis ja selle väärtus — *A. Audova*. Luzerni koolilodud. — *A. Veidermann*. Õpilaste lugemisringid. — *H. Summer*. Tartu ülikooli juures korraldatud õpetajate edasiharimiskursustest. Mõtteid Rudolf Reimani teose „Kirjandus algkoolis“ puhul. — *Bernhard Linde*. Tütarlaste keskkoolide kehalise kasvatuse õppekava eelnõu. — *A. Rosenberg* ja *K. Müür*. Organisatsioonide teated. Kroonika. Ametlikke märkusi, korraldusi ja teadaandeid.

Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis ja selle väärtus.

A. Audova.
(Järg).

Ei vasta kogemus väitele, hüpoteesile, siis ei võeta väidet tõena. Nii siis, vaatluste, katsete ja statistiliste andmete kogumise teel saavutatud materjali põhjal loodusteadus teeb järeldusi. See on induktiivne mõtlemisviis. Üksiknähtuste tundmaõppimise põhjal tehakse järeldusi nähtuste üldise seaduspärasuse kohta. Võimalikult täielik seaduspärasuste kindlaksmääramine ongi suurim loodusteaduse eesmärk. Loodusteadusliku mõtlemisviisi alusel ei kujuteldal enam, et looduse nähtused toimuvad mõnesuguste hüpoteetiliste kapriiside tagajärjel, vaid kindlate seaduste alusel. Arvurikas kogemus tõestab, et iga muutuse eel toimuvad olukorrad, milliseist muutus tingimata järgneb. Muutuse eel käivat olukorda nimetatakse *põhjuseks*. Et aga muutuse eel olev olukord koosneb ikka mitmest tegurist, mitmest tingimusest, siis on teatava teguri ehk tingimuse toime ehk tagajärje tundmaõppimiseks harilikult tarvilik katse ehk eksperiment.

Hästi korraldatud katse on kindlaimabinõu, millega võib teadustella tõeruu vastuse esinenud küsimusele. See-

pärast on loodusteaduses katse ehk eksperiment aukohal. Mitte üksnes füüsikas, keemias, vegetatiivses ja animaalses füsioloogias ühes psühholoogiaga ei ole eksperiment otsustajaks kausaalsete ehk põhjuslikkude sidemete avastamisel, vaid isegi sotsioloogias võib õigusega rääkida eksperimentist. Igasuguseid seadusi, määrusi, uusi ettevõtteid, leiutusi ja õpetusi võib vaadelda kui eksperimentaalseid lisatingimusi ehk põhjuseid, milliste toimet võimalik uurida statistiliste ja teiste meetodite varal. Uuritakse lisatingimuse tagajärge võimalikult täpselt, siis on andmed sama väärtusega, nagu näiteks füsioloogilises eksperimentis. Nii siis, eksperiment on niihästi elutu kui ka elusa looduse objektide kohta esinevate küsimuste lahendajaks. Tervishoiu, kasvatuse, psühholoogia, ühiskondliku elu korralduse j. t. küsimusi ei saa lahendada a priori, vaid eksperimenti varal. Üldse, kogu looduse tõetruuks tundmiseks on tingimata tarvilik eksperiment ja vaatlus. Fantaasiakujutelmad, millised räägivad kogemusele vastu, pole tõetruud. Tõestamatud ja ebatõetruud fantaasiakuju-

tõlmad ei kuulu teadusesse. Teadus käsitleb reaalseid, otseselt või kaudselt meeltega aistitavaid asju ja nähtusi ning nende suhteid.

Vaatluse ja eksperimendi abil saadakse materjal, mille alusel tehakse järeldusi ehk otsustusi. Seejuures tuleb aga hoolega kaaluda, kuivõrt tõenäone on tehtud järeldus. Pole võimalik iga vaatluse ja katse alusel teha tõelikkusele vastavat järeldust. Sageli on vaatluse, katsete ja statistiliste andmete resultaadid väga vasturääkivad. Eksijäreldusist hoidumiseks peab kogutud andmeid vaatlema *kriitiliselt*, eriti arvesse võtma katsetamistingimusi ehk üldse nähtuse tingimusi. Väga sageli toimub kausaalne induktsioon teise *Milli* seaduse järele. Tema sisu on järgmine: Erineb juht, millisel teatav oleng esile tuleb juhust, millisel ta esile ei tule, *üheainsa* olukorra suhtes, siis on see olukord uuesti esiletuleva olengu põhjus ehk lisapõhjus. Et aga sageli ei esine ja pole sugugi kerge luua juhte ehk nähtusi, millised erineksid teineteisest kõigest üheainsa olukorra suhtes, vaid ikka on võimalus, et kaks nähtust või katset erinevad teineteisest rohkem kui ühe olukorra suhtes, siis tekitab see põhjuste teadustelemises raskusi. Iga järelduse tegemisel on väga tarvilik teada, kas olid kõik teised olukorrad ehk tingimused peale ühe uuritava võrdsed või mitte. Lihtsamal juhtudel on võimalik hoida kõiki teisi tingimusi ühtlastena, eriti füüsika ja keemia katseil. Muidugi on seejuures sageli tarvis korraldada katset väga hoolsalt, teiste tingimuste muutumise ärahoidmiseks. Keerulisemal nähtusil on aga sageli väga raske ütelda, kas ja millisel määral on muutunud teised tingimused, peale uuritava. Kas on või ei ole muutunud teisedki tingimused, seda võib sageli tõestada üksnes hoolas vaatlus või isegi vastavad uurimused. Järgneva näide. Kahes tervest inimesest sõi teine metsikuid marju ja hiljemini tekkisid tal ägedad krampid. Siin ei saa ilma pikemata marjasöömist põhjuseks pidada, sest krampide põhjuseks võis olla midagi muudki. Alles ligem uurimus võib lahendada küsimuse.

Paljude küsimuste lahendamiseks on

tarvilik lahendusele läheneda samm-sammult. Järgneva näide. Teatav erk lõigatakse katki. Temale vastav lihas kõhetub ehk atrofeerub. Ergu läbilõikusele, neurotoomiale, järgneb igakord kõhetumine, — seega on neurotoomia kõhetumise põhjuseks. Ent on teada, et lihas kõhetub teistegi põhjuste tagajärjel. Seepärast tuleb otsida kõhetumise ligemat põhjust, ühist põhjust. Lõigatakse erk katki, siis tuleb esile lihase tegevusetus, inaktiiviteet. Võiks oletada, et tegevusetus ongi lähem põhjus, järgnev lüli põhjuste ja tagajärgede ahelas. Ent ligem uurimine tõestab, et ergu läbilõikuse järele on muutunud verevarustuski. Ja veel enam, pärast ergu läbilõikust tulevad ilmsiks lihasel nõrgad fibrillaarsed kokkutõmbed ehk tõmmakud. Ergu läbilõikus on kõhetumise põhjuseks, ent läbilõikusest tekib tegevusetus, verevarustuse muutus ja ka fibrillaarsed kokkutõmbed. Nüüd tekib küsimus, milline neist läbilõikusest signinud olukorrist on kõhetumise ligemaks põhjuseks. Kas on põhjuseks tegevusetus või muutunud verevarustus, seda ei ole võimalik öelda läbilõikuskatse alusel. Ent küsimusele võib katsuda ligemale astuda teisel teel. Esimene *Milli* kausaalse induktsiooni seadus lausub: kui kaks või mitu juhtu, milliseil esineb uus olukord, omavad üksnes üheainsa tühise olukorra, siis on see olukord uuesti esiletuleva olengu tõenäone põhjus või lisapõhjus. Katsed ja tähelepanek näitavad, et lihas kõhetub veel kõõluse läbilõikuse tagajärjel ja ka lihtsalt tegevusvõimaluse puudusel (näiteks kipssidemes jne.). Niihästi ergu, kõõluse kui ka lihtsa tegevusetuse korral on ühiseks olukorraks ehk tingimuseks tegevusetus ja seepärast on tegevusetus kõigil neil juhtudel tõenäoseks kõhetumise põhjuseks. Ent ta on juba seaduse sisu järele üksnes tõenäoseks põhjuseks. Pealegi on üldiselt raske teha kindlaks, et mitu juhtu erinevad kõigest üheainsa olukorra suhtes.

Tegevusetuse toime kindlaksmääramiseks tuleb püüda teostada kahte olukorda, millised erinevad teineteisest üksnes tegevusetuse suhtes. Kuigi see ei ole lihtne, ent sel teel on tõestatud, et tegevusetus viib kõhetumisele. Te-

gevusetus esines aga nüüd ergu läbilõikuse korralgi ja tema peab olema selgi juhul kõhetumise põhjuseks. Ent lahendamata on veel, kas ta on ainukeseks põhjuseks. Kas ei toimi verevarustuse muutus ja fibrillaarsed kokkutõmbedki kõhetust edendavalt. Seda peavad tõestama uued katsed. Määratakse kõhetumise kiirus lihtsa tegevusetuse korral ja ergu läbilõikuse järele, midu võimalikult võrdseil tingimustel. On nüüd kõhetumine ergu läbilõikuse järele kiirem kui lihtsal tegevusetusel, siis ei ole tegevusetus vististi mitte ainuke põhjus. Peab aga muidugi kaaluma, kas ei ole ergu läbilõikuse järele tegevusetus suurem. Katseil saavutatud andmed teevad hoopis tõenäoseks, et tegevusetus on ergu läbilõikuse korral ainuke kõhetumise põhjus. Küsime lahendamist võib veel edasi arendada (näit. kuidas tegevusetus toimub).

Tuleb eriti rõhutada, et teaduslikul uurimisel tuleb ikka arvestada mitut põhjust ehk, nagu ka öeldakse, mitut tingimust. Kujukaks näiteks on juhtumine, millest kirjutab *M. Verworn*. Keegi on olnud rohukauplusest metüülalkoholi ja selle ära joonud ning sureb. Tekib kohtuprotsess, kus tuleb lahendada, kas on rohukaupleja süüdi. Eriteadlased leiavad, et antud isikul oli arterioskleroos ja et metüülalkohol ükski ei võinud olla surma põhjuseks. Nii siis surma põhjuseks oli niihästi metüülalkohol kui ka arterioskleroos. Väga aeglase idanemise põhjuseks võib olla korruga hapnikuvähesus, madal temperatuur ja niiskuse vähesus. Aeglase kasvamise põhjuseks võib olla üheskoos puudulik toit ja sisesekreetsiooni häire. Parlamendi tagajärjekas tegevus võib olla tingitud korruga lahkkelide puudusest, liikmete suurest asjatundlikkusest ja aususest.

Kõik eelnev näitab, et katsete ja statistiliste uurimuste andmeid peab hoolsalt hindama, *kriitiliselt* hindama. Sageli on tarvis väga palju uurimistööd, enne kui suudetakse selgesti eraldada üksikute tingimuste toime. Olemasolevate andmete najal seatakse üles uued hüpoteesid nähtuste seletamiseks ja siis korraldatakse katseid, millised peavad otsustama, kas hüpotees vastab tõelikkusele või mitte. Niisugune on loodus-

teaduslik mõtlemisviis. Samm-sammult üksiknähtusisse selgust tuues püüab tema ikka rohkem ja rohkem selgitada üldiseid seaduspärasusi, selgitada nähtuste põhjuseid. Olgugi vahest aegamööda, ent kindlal alusel sammub loodusteadus tõetundmisele ligemale. Alaliselt kasvab seaduspärasuste tundmine, millised valitsemas looduses ja inimesegi, kui looduse osakese, elus.

Eksperimentaal-kriitiliselt mõtleja püüab oma hüpoteeside tõelikkust kontrollida vaatluse, mõõtmise, statistika ja katse abil. Saavutatud andmed töötatakse kriitiliselt läbi, kaaludes, kas nad räägivad hüpoteesi poolt või vastu. Säärane mõtlemisviis erineb oluliselt dogmaatilis-spekulatiivsest mõtlemisviisist. Dogmaatilis-spekulatiivsel mõtlemisviisil võetakse teatavad oletused ehk hüpoteesid dogmaks. Neid peetakse tõeks, kuigi puuduvad küllaldased tõestused tõelikkuse kohta. Sääraste tõekspeetavate, ent tõestamatute oletuste alusel tehakse järeldusi deduktsiooni teel. Et dogmaatilis-spekulatiivsel mõtlemisviisil ei kontrollita oletusi tarvilikul määral kogemuse varal, siis ei vasta sel teel saavutatud järeldused sageli sugugi tõelikkusele. Nii on dogmaatilis-spekulatiivsel mõtlemisviisil oletused ehk hüpoteesid ja neist tehtavad loogilised järeldused esikohal, kogemus aga tagaplaanil. Otse vastupidi on lugu eksperimentaal-kriitiliselt mõtlemisviisil. Seal on esikohal kogemus ehk faktilised andmed, sest nende varal tehakse otsustusi hüpoteesi tõelikkusele vastavuse või mittevastavuse kohta.

Praegusaja inimene, kes mõtleb eksperimentaal-kriitiliselt, ei tunnusta *ilma* tõestuseta väidet, et nõidus aitab, et on olemas ühejalgsed inimesed, et surnu hingele on toitu tarvis, et teatav arstim on mõjus, et maakeri on ümmargune jne. Kõige pealt küsib eksperimentaal-kriitiliselt mõtleja, kas on väidetav nähtus tõsiasi ja millega on väide tõestatud. Puuduvad vaatluse ja katse teel saavutatud tõestused, siis ei saa eksperimentaal-kriitiliselt mõtleja pidada väidet tõelikkusele vastavaks. Kriitiliselt mõtleja ei hakka enam targutama, kas Aadamal oli naba kui pole tõestusi, et Aadam on loodud.

Eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi valitsema peasemine tõi suure pöörde ellu. Ta purustas endise dogmaile rajatud ilmavaate. Targutamise asemele astus teaduslik töö katse ja vaatlusega, kusjuures fantaasia on tarvilik uute hüpoteeside püstitamiseks. Mõõtmine, vaatlus ja katse tungisid iga loodusuurija kabinetti ja nii jõuti järjest ligemale loodusnähtuste seaduspärasuste tundmisele. Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis avas looduse tundmaõppimisele vaba tee ja looduse tundmaõppimine süvendas eksperimentaal-kriitilist mõtlemisviisi. Füüsika ühes mehaanikaga, keemia ja bioloogia — kõik need laialdased teadusharud on eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi saadus. Need teadused olid aluseks mitmekesisele rakendusteadusile. Tehnika saavutas suuri tagajärgi igal alal, eriti auru, plahvatavate gaaside ja elektri tööle rakenduse varal. Tööstus arenes kiiresti. Põllunduse korraldamine eksperimentidele vastavalt (väetusõpetus) võimaldas viljakama maaharimise. Arstimine, tervishoid ja kasvatus seati otstarbekohasemale alusele.

Ühiskondlikku elu hakati eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi nõuete järele uurima ja siingi on juba saavutatud väärtuslikke andmeid. Kogu elu on loodusteaduste arenemise tagajärjel omandanud hoopis teise ilme. Tulundusliku olukorra parandamisega kasvas rahvaarv kiiresti. Surevus langes. Elutingimused kujunesid soodsamaks. Haridus tõusis. Need on vastuvaidlematud andmed, mis tõestavad, et eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi töö on olnud bioloogiliselt üliväärtuslik.

Eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis on kasuks niihästi üksikisikule kui ka rahvale. Üksnes tema varal võivad kujuneda tõetruud kujutelmad olemasolevast. On aga mõtlemine tõetruu, siis on olemasolu parimini kindlustatud.

On isikul palju väärkujutelmi tervishoiust, tööviisidest, hingeelust ja ühiskondlikust elust, siis teeb ta rohkesti eksitusi, sageli isegi hukutades enese või oma kaaslasi. Mõte käib teo eel. On mõte vale, siis on teo tagajärjed pahad. Suudetakse aga teaduslikkude andmete ja kriitilise mõtlemisviisi abil

kavatsetava teo pahu tagajärgi ette näha, ennustada, siis hoidutakse sääraseist pahadest tegudest. Pole kahtlust, et väärarvamised elus väga palju kahju toovad (tervis, kasvatus!). On rahval palju väärkujutelmi ühiskondlikust elust ja ei suuda ta kriitiliselt mõelda, siis ei saa elu hästi areneda ja rahvast on võimalik viia eksiteele puudulikult põhjendatud agitatsiooniga. Teeb nüüd isik või rahvas omas elus valesti mõtlemise tagajärjel palju eksitusi, siis nõrgendatakse seega organismi või ühiskondlikku elu. Ent „võitluses olemise eest“ püsivad ja jõuavad valitsema need, kes on tublid, kes korraldavad otstarbekohasemini oma elu ja tegevuse. Et rahvad, kelle elu korraldus ei rajane tõetruule mõtlemisele, arenemises seisavad või vähjakäiku teevad, selle kohta pakub ajalugu küllaldasid näiteid. *Tõetruu mõtlemine on edulise arenemise tähtsamaid tingimusi.*

Tehniliste saavutuste ja rahvaarvu kasvamise tagajärjel kujuneb elu järjest tüsilisemaks. Tööjaotus kasvab, nõudmised tööoskuse suhtes kasvavad, vahekorrad muutuvad mitmekesisemaks. Et järjest mitmekesisemaks muutvas elus orienteeruda, selleks peavad kodanikud omama küllaldasid teadmisi tegelikust elust ja nad peavad oskama nähtusi kriitiliselt hinnata. Järjest tüsilisemaks kujunev elu seab üles suuremad nõudmised tõetruu mõtlemise suhtes. Suurenevad nõudmised kodaniku suhtes, ent suurenevad nad juhtijategi suhtes. Seadusandlus näiteks on tüsiliseks kujunenud. Aastakümnete peale tehakse kavu ja asutakse nende teostamiseks. Nüüd on selge, et teatavate eesmärkide saavutamiseks on teatavad *parimad abinõud*. Millised need on, seda on võimalik enam või vähem tõenäoselt teadustella üksnes võimalikult tõetruu mõtlemise varal, kusjuures arvestatakse olemasolevaid andmeid võimalikult täielikult. Teadmiste hulk on aga suureks kasvanud. Ühiskondlikke küsimusi, näiteks, ei saa lahendada üksnes ajaloo või sotsioloogia varal, vaid siin peavad oma sõna ütleva teisedki teadused, nagu näiteks arstiteadus, agronoomia, põlvnemisõpetus jne. Rahvaste väljasuremise küsimuse lahendamisel ei jätku

ajaloolisist ja sotsioloogilisist andmeist, vaid pärilikkuse-õpetusel on siin kaaluv sõna kaasa rääkida. Asutakse nüüd kavatsuste teostamisele puudulikult läbikaalutud abinõudega, siis sigib sellest halba. Halb seadus või halb abinõu rahva elujõulikkuse tõstmiseks viib eesmärgist enamini eemale. Üksnes põhjalikul, igakülgsel kaalumisel võib suurima kindlusega sammuda eesmärgi poole. Põhjalikkus nõuab aga suuremat tööd, suuremaid teadmisi ja teravat kriitilist mõtlemist. Põhjalikkus nõuab ka uute uurimuste teostust, vastavalt muutusile olukorras.

Kahjuks peab tunnustama, et praeguselgi ajal ei ole eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis küllalt levinud ja juurdunud küllaldaselt sügavale. Laia-dese rahvakihtides on väärarvamisi palju ja sageli ei suudeta seal nähtusi kriitiliselt hinnata. Nagu nägime, on eksperimentaal-kriitilisel mõtlemisel aluseks faktid, mis saavutatud vaatluse, statistika ja katse abil. Teaduse faktilisi andmeid tuntakse paremal juhul väga vähe ja ühekülgselt. Ent kui pole mõtlemiseks küllaldaselt faktilisi andmeid, siis võiks mõtlemine olla tõetruu üksnes arukorral. Ja kui vahest on fakteide tundmine küllaldanegi, ent olukordade kriitiline hindamisvõime on arenematu, siis võiks õige järelduste tegemine olla samuti juhuslik. Praegu tehakse ebatõetruid järeldusi rahva seas niihästi puuduliku faktide tundmise, kui ka puudulikult arenenud kriitika tagajärjel. Paljugi leiab tunnustust ilma küllaldaste tõestusteta. Mõteldakse veel suurel määral dogmaatilise-spekulatiivselt. Isegi haritlaskond ei või kiidelda, nagu oleks ta mõtlemine küllalt tõetruu. Meil on kuulda kaebusi, et noorem haritlaspõlv on vähe arenenud. See ei tähenda muud, kui et ei suudeta lahendada tõelikkusele vastavalt elus esinevaid küsimusi ja ülesandeid.

Ühekülgsel ja valejäreldusist pole puudu haritlaskonnaski. Põhjendamatuid arvamisi ühiskondliku elu korralduse kohta on haritlaskonnaski küllalt kuulda. Isegi dogmaatilis-spekulatiivne mõtlemisviis pole kadunud haritlaskonnast. Aina imestada tuleb, kuidas kõrgema haridusega isikudki omavad

mõnikord nii vähe eksperimentaal-kriitilist mõtlemisvõimet, et praeguselgi ajal targutatakse dogmaatilisel alusel, „kas on kurat olemas“ (jaatava vastusega!), „mispärast ei öelnud Jeesus oma taevaminekut ette“, „miks ei kujune nüüd ahvist inimene, kui põlvnemine on toimunud“ jne. Et haritlaskonnaski leidub küllalt dogmaatilis-spekulatiivselt mõtlejaid, seda tõestas küllalt selgesti kuulus ameerika ahviprotsess, kus haritlasedki esinesid põlvnemisõpetuse vastastena.

Kogu kultuuriline arenemine seisab aga vaimlises arenemises, kusjuures mõtted kujunevad ikka rohkem vastavaks tõelikkusele ja sel teel korraldatakse kogu elu järjest otstarbekohasemini. Vaated ja arvamisid, mis ei vasta tõelikkusele ja tõeliku elu nõudeile, heidetakse teelt kõrvale.

Elu nõudeile enam vastavad mõtted, arvamisid ja vaated pääsevad valitsema, kõrvale tõrjudes ebaotstarbekohaseid, sageli vahest küll väga aeglaselt. Elus toimub „mõtete valik“. Kogemuse põhjal otsustatakse, millised arvamisid on eluks soodsad ja need jäävad püsima. See asjaolu viibki edu poole.

Olgu ühe näitena arvamine, mis esines raudtee tekkimise alul, et raudtee sõit teeb inimesi ja loomi haigeks. Kogemus on ammu kõrvaldanud selle väärarvamise. Väärarvamisi on järjest kõrvaldatud ja kõrvaldatakse nüüdki. Mineviku kogemus võib tõe otsimisel palju õpetada, ent kui ei jätku mineviku kogemusest, siis tuleb, eriti uuesti esinevate ülesannete lahendamisel, andmeid koguda, katseid teha ja küsimusi lahendada oleviku kogemuse alusel, mitte aga üksnes targutamise teel.

„Õiged mõtted on otstarbekohase tegevuse eeltingimuseks“ (M. Verworn).

Rahvas, kelle mõtlemine kujuneb võimalikult tõetruuks, võib korraldada oma elu väga otstarbekohaselt ja saavutab „võitluses olemise eest“ suurimaid tagajärgi. Pole võimalik eitada teistegi tegurite väärtust rahvaelus, ent kahtlemata suure väärtusega on tõetruu mõtlemisviis. Ei vii meid edu poole targutamine dogmade alusel, vaid kriitiline mõtlemine kogemuse alusel. See-pärast peab rahvas, kes tahab püsida

ja eduliselt areneda, hoolt kandma, et kodanikkude seas oleks küllaldaselt levinud eksperimentaal-kriitiline mõtlemisviis.

Kuuldavasti tulevad keskkoolide õppekavad ümbertöötamisele. Sel puhul tuleb küll avaldada soovi, et ümbertöötamisel juhitaks rohkem tähelepanu eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi arendamisele. Tuleb korrata seda, mida ütles prof. J. Piiper juba esimesel loodusloo- ja geograafiaõpetajate kongressil: „Meie peame nõudma üldhariduselt, et ta areneva inimese meelt, mõtteid ja tundeid kokkukõlalises seostuses kasvataks ja arendaks, seks, et inimene õpiks oma ümbruskonnast täie teadvusega aru saama ja seda õigesti hindama, et ta võiks vaba enesemääramise teel lahendada neid ülesandeid, mis elu talle alatasta ette seab“.

Et inimene õpiks oma ümbruskonnast täie teadvusega aru saama ja seda õigesti hindama, selleks on ühelt poolt tarvilik kogu ümbruskonna küllaldane tundmine ja teiselt poolt oskus kriitiliselt andmeid käsitleda.

Ümbruskonnas orienteerumiseks on loodusetundmine tingimata tarvilik. Väga tarvilik on muuseas loodusvarade ja looduse viljakuse tundmine. Tingimata tarvilikud on küllaldased teadmised tervishoiust, kasvatusel põhinevatest ja ühiskondliku elu põhiseadustest. Tõetruuks mõtlemiseks on põlvnemisõpetus tingimata tarvilik. Tema on valitsemas igas loodusteaduse harus. Isegi kasvatuses, psühholoogias, sotsioloogias ja ajaloos oleks ilma põlvnemisõpetusest palju selgusetust. Et kogu bioloogia on põlvnemisõpetus keskpunktiks, mis kõigi erialade mõistmiseks vajalik, siis peaks keskkool andma põlvnemisõpetusest ülevaate, põhjenduste ja tähtsamate teooriate esitamiseks.

Seni on põlvnemisõpetus bioloogia kursuses käsitlel üksnes realkoolides. Isegi seminarides, kust tulevad välja rahvakooliõpetajad, ei leia põlvnemisõpetust ligemat käsitlet. Poleks imes, kui meilgi hakkaksid ilmuma ahvi-protsessile analoogilised nähtused! Või arvatakse, et pole põrmugi tähtis teada, millist osa etendanud selektsioon kogu

looduses ja inimkonnas ja millised on üldse edulise arenemise tingimused? Pole ükskõik, mida õpilased omandavad. Annaks näiteks keskkool teadmisi üksnes keeltest, kunstist ja matemaatikast, siis jääks tõelikkuse tundmine hoopis puudulikuks ja raske oleks siis teostada otstarbekohaselt. Praeguselgi ajal jääb ümbruskonna tundmine võrdlemisi puudulikuks, sest õppematerjal pole valitud küllalt otstarbekohaselt. Bioloogiliselt väärtuslikud teadmised peaksid leidma rohkem käsitlet. Neist tuleks nimetada kõige pealt tervishoidu, põlvnemisõpetust ja sotsioloogiat ehk ühiskonna-teadust.

Muidugi, pole ju kõike-otsustava tähtsusega peasolevate teadmiste hulk, vaid väga suure tähtsusega on oskus elus esinevaid küsimusi lahendada iseisvalt võimalikult hästi. Millalgi pole võimalik teada niipalju, et lahendada kõiki esinevaid küsimusi ja ülesandeid, ent tarvis on teada, kuidas jõuda enim tõelikkusele vastava lahenduseni. Õpilane peaks vähemalt teatava määranen tutvuma materjali kogumisega küsimuse lahendamiseks. Tarvis on ka, et andmeid õpitakse põhjalikumalt kriitiliselt hindama.

Eksperimentaal-kriitilise mõtlemisviisi süvendamine suurendab *ettevaatust* otsustuste tegemisel, mis tegelikult elus väga tarvilik.

Tervishoiu, bioloogia põhiseaduste ja ühiskonnaelu seaduste käsitlemiseks peab leiduma aega. Vaevalt on see teisiti teostatav, kui et tuleb piirata nende ainete õppimist, mis vähema bioloogilise väärtusega. Kahju kartmata võib näiteks piirata keelte õppimist, eriti vanade ja teise võõra keele arvel. Keel on üksnes abinõu võõraste kultuurivarade omandamiseks ja seejuures pole põrmugi tähtis, kas omandaja teab täpselt, kus esineb der, die, das ja kas ta oskab veata kirjutada või mitte. Ei tarvitata keelt võõraste kultuurivarade omandamiseks, siis on ta tegelikult surnud kapitaliks. Keel, nagu teda keskkoolis õpitakse, ei anna tõetruuks mõtlemiseks faktilisi andmeid. Rahva tubliduseks on aga tarvilik tõetruu mõtlemine. (Lõpp).

Luzerni kooliolud.

Genfist läks minu tee Luzerni. Kavatsesin küll peatuda ka Fribourg'is ja Bern'is, kuid selleks oli jäänud aega liig vähe järele, nõnda et tuli loobuda sellest kavatsusest. Luzerni valisin sel põhjusel, et ta on võrdlemisi väike linn (45000 elanikku), ka on linna ümbritsevate mägede tõttu maa elanikkude tihedus siin võrdlemisi väike.

Luzerni kantonis elab 167000 elanikku, pinna ulatus 1500 km, suurem osa elanikke üle 90% katoliiklased.

Luzerni 15.XII. jõudes läksin ma kohe kasvatus-departemangu, et saada tarvilisi juhatusi ja teateid, kuid kahjuks selle juhataja Dr. Sigrist oli sõitnud Berni. Soovitati pöörduda linnakoolivalitsuse juhataja Dr. Zimmerli poole, kes on ühtlasi ka linna president, sest et peaaegu kõik koolid Luzernis on linna ülal pidada. Tegin seda, kuid ka Dr. Zimmerli oli sõitnud Berni. Teateid sain kantseleist, ka varustati mind seal tarviliste andmetega nõnda palju kui see võimalik.

Luzernis praegu maksev kooliseadus on juba 15 aasta eest vastu võetud, osalt on teda muudetud; praegu on revideerimine käsil ning lähemal ajal kavatakse esitada uus seadus parlamendile.

Lasteaiaid on eraasutused, nende kohta puuduvad seaduses korraldused.

Algkool võib olla järgmiselt korraldatud:

a) 6-aastane kursus	40	töönädalaga;
b) 6	"	40
ja + 1 talvekursus	20	"
d) 5-aastane kursus	40	"
+ 3 talvekursust	20	"

Õppeaasta jagatakse 2 semestriks, talvesemester algab oktoobris, suvesemester mais. Korraldus b ja d on loopud maa tarvis. Alpides võib departemangu kasvatusnõukogu erandina lubada erilise korralduse, kuid nõnda, et kogu õppeaeg kestaks 250 töönädalat.

Kanton jagatakse maakondade hoolekogudeks (Schulpflegekreise), igas maakonnas töötab iseäraline 5—15 liikmest koosnev hoolekogu, kelle rahvas otse-

kohe valib. Hoolekogu määrab kindlaks koolivaheajad, pidades silmas seejuures põllumajanduslikke tarvidusi. Ringkonna inspektor („koolinõunik“) kinnitab otsuse.

Koolikohustus algab 6 aasta vanusega ja kestab 14 aastani. Kui keegi hiljem kooli astub, siis pikendatakse koolisundus. Samuti ei loeta aastat, kui õpilane on puudunud koolist 50 ja rohkem päevi.

Koolikohustuslike laste nimekirja peab kontrollbüroo, tema saadab igal aastal 14 päeva enne koolitöö algust nimekirjad koolidele. Kui laps läheb teise kooliringkonda, siis peab perekonnapea või isik, kelle juures laps asub, sellest kohe kooli teatama, vastasel korral maksab ta trahvi 10 franki iga hiljaks jäänud nädala eest.

Igal lapsel on sellekohane koolikohustuse raamat, nagu isikutunnistus, kuhu märgitakse kõik teated kooliskäimise kohta. Koolikohustusest vabastamise kinnitab ringkonna inspektor.

Tütarlapsed võivad algkooli 2. klassist alates, 8-dast klassist aga on kohustatud, peale algkooli veel töökoolis käima, vähemalt 3 tundi nädalas, seal õpivad nad naiskäsitööd ja majapidamist. Kui algkool on lõpetatud, kestab see kohustus tütarlastele veel kuni 16 eluaastani; sarnasel korral on neil õpus talvel üks terve või 2 poolpäeva. Luzerni naised saavad praktilise elu tarvis tõesti hea ettevalmistuse.

Noored mehed, kes 18 aastat vanad, on kohustatud 2 talvet à 60 tundi käima „Bürgerschule's“. Sellest kohustusest on vabastatud need, kes on keskkooli („höhere Schule“) eduga lõpetanud. Õppeaineteks on emakeel ühes kirjallikkude harjutustega praktilisest elust, praktiline arvutamine ühes geomeetria, kodumaa-tundmine (geograafia, ajalugu, valitsuse korraldus) ja võimlemine. Viimase õppeaine ülesanne on tarvilist kehalist ettevalmistust anda tulevastele kodumaa kaitsjatele, nekruti katsumiste eel.

Nädalatundide arv on algkoolides 23—30 — klasside järele. Iga tunni pik-

kus 50, 10 minutit vaheaeg. Õpetus on enne ja peale lõunat, lõunavaheaeg 1–2 tundi. Neljapäeval tunde ei ole. Maal on koolid, kus kõik õpilased õpivad ühe õpetaja juhatusel; sarnasel korral ei tohi 3 õppeaasta õpilaste arv tõusta üle 60. Luzernis sarnased „Gesamtschulen“ puuduvad. Kui mitu koolimaja olemas, siis õpivad mõlemad sood lahus.

Õppekavades on tähtsaimal kohal emakeel, mõnes klassis 2 tundi päevas. Kirjanduse ülevaadet algkoolis ei anta. Eri kodulugu puudub, vastav materjal leidub emakeele õppekavades. Usuõpetus on sunduslik, vabaneda võib vanemate nõudmisel, teda on 3 tundi igas klassis. Ilukirjutusele on antud palju ruumi, igas klassis à 2 tundi. Arvteaduse tundide arv on samasuur, kui meilgi, kuid kava on hulga väiksem; veidi on ka praktilist geomeetriat, palju rõhku pannakse peast arvamisele. Eri maateadust, ajalugu ja kodaniku teadust pole, selle asemel on isamaa-tundmine, muidugi käsitatakse siin peaaesjalikult Schweitsi. Looduslugu on kõigest 4 tundi 7. õppeaastal. Joonistamine 3-st õppeaastast 1–2 tundi nädalas.

Võimlemise ja laulmise tundide arv samasugune kui meil. Käsitöö puudub, teatavasti saavad tütarlapsed mujal õpetust, poistele võivad kogukonnad tuua kooli käsitöö vabatahtliku ainena. Sama võib õpetada prantsuse keelt, kui võõrast keelt, 6. klassis.

Õppekava seletuskirjas on tähendatud, et see on maksimum, inspektorid võivad seda tarvilisel korral vähendada.

Tundide arv on õpetajail 30; kui tunde ei jatku, võib see arv väheneda 28-ni, s. t. iga klassi jaoks on oma õpetaja. Usuõpetust õpetab vaimulik. Õpetajail on õigus ülemuse loaga tunde vahetada, on lubatavad ka eriainete õpetajad laulmises, joonistamises, ilukirjutuses ja võimlemises. Huvitav oli Luzernis, et kogu algkoolide peale oli üks algkoolide juhataja — rektor, kes käib ühest koolist teise. Tema küll ei olnud kohustatud andma tunde, kuid et mitte katkestada sidet kooliga, teeb ta seda siiski. Peale selle on igas koolis üks õpetaja — „Vorstand“, kes on üldjuhatajale abiks. Tema tundide arv on sa-

mane, kui teistel õpetajail, kuid palk on veidi kõrgem. Üldine klasside arv, mis rektoril oli juhatada, oli 49 poeglastele, 47 tütarlastele, kokku 95 klassi, nende hulgas ka spetsiaal-klassid nõrgaandelistele ja klassid nõrga kuulmisega õpilastele, ka seminari harjutusklassid.

Algkooli õpilaste üldarv Luzernis oli 1924/25 aastal 2160 poeglast ja 2109 tütarlast, kokku 4269 õpilast, nende hulgas spetsiaal (abi) klassides 115 last s. o. 2,4%. Kogu klasside arv oli 97, sellega tuli iga klassi kohta 45 õpilast, õpetajaid 98 klassiõpetajat ja (43 + 53) ja 16 eriainete õpetajat (5 + 11). Seminari harjutuskoolis töötavad kõik 6 õppeaastat korraga ühes klassiruumis.

Käsin muuseas spetsiaalklassides, s. o. abiklassides. Abikoolis olid õpilased jagatud edasijõudmise tagajärgede järele 3-ks astmeks (alam, kesk ja ülem aste). Astmest üleviimine sünnib tööedukuse järele, mõni laps käib 3–4 aastat ühes klassis. Lapse võtab vastu 3-liikmeline komisjon (arst ja 2 õpetajat). Käisin ka arvteaduse tunnis. Arutati meetrimõõtude vahetada. Hoolega toimetati koolimööbli mõõtmist. Üldse pannakse neis koolides suurt rõhku joonistamisele ja praktilistele harjutustele.

Algkoolide 6-le klassile on rajatud *sekundaarkoolid* 2–4 aastase kestvusega. Neile, kes tulevad algkooli 6. klassist, on õpetus siin sunduslik 2 aasta jooksul. Algkoolist võetakse vastu ekssamiga (saksa keel ja arvteadus). Koolil on üldhariduslik iseloom, eriainetest nimetame raamatupidamist, maal põllumajandust. Ka prantsuse keel on sunduslik. Tütarlastele tulevad veel juure majapidamine, naiskäsitöö ja lastehoid. Vabatahtlikud õppeained on teine võõras keel, stenograafia ja poeglastele — käsitöö ja sõjaväeline õpetus (Kadettenunterricht). Üldse sunduslike tunde arv on nädalas 25–26, vabatahtlikkude ainetega 30–32. Sekundaarkooli 3. klassist võib astuda õpetajate-seminari. Tütarlapsed võivad astuda täiendusainete õppimisel gümnaasiumi. — Õpetajate-seminari kursus kestab 4 aastat.

Käisin ühes sarnases koolis, nõnda nimetatud „*Sekundar & höhere Mädchenschule in Luzern*“.

Koolis asusid ühise rektori juhatusel: sekundaarkool poeglastele (11 kl.), sekundaarkool tütarlastele (14 kl.), tütarlaste seminar, tütarlaste gümnaasium, tütarlaste kaubanduskool, muusikakool ja töökojad poeglastele alg- ning sekundaarkoolidest. Ka asusid seal täiendus-koolid (Fortbildungsschulen).

Õpilaste arv oli selles koolis 1924/25: sekundaarkoolis poeglapsi 364; sekundaarkoolis tütarlapsi 429; tütarlaste gümnaasiumis ja seminaris 74 õpilast; kaubanduskoolis 64 õpilast ja muusikakoolis 197 õpilast. Kokku 1128 õpilast.

Selles väga suures koolis oli kõigest üks juhataja; abilist ei olnud. Ta andis koolis 12 tundi. Õpetajate tundide arv oli 30—28, seminari klassides 24. Keskmiselt saab ülikooli haridusega vanem õpetaja umbes 10.000 fr. aastas s. o. üle 60.000 Emk. kuus. Majanduse ülevaatajaks oli eri isik — pedell, sama, kes Berliinis tuntud „Hausmeisteri“ nime all.

Õpilaste arv seminari klassides on 12.

Vaatasin ka kooli ruume; nad on ilusad, suured ja valged. On suur auditoorium ettekannete jaoks, see ruum on ka aulaks. Suured töökojad poeglastele ja tütarlastele. Võimlemissaale on mitu, põrand oli kaetud mingisuguse pehme aga sitke massiga (pehmem kui linoleum).

Kooli ülalpidajaks on Luzerni linn.

Sekundaarkooli II klassist astuvad õpilased kas gümnaasiumi 4-aastase kursusega või kaubanduskooli 3-aastase kursusega. Kes tahavad saada küpsustunnistuse, peavad õppima veel 2 aastat peale gümnaasiumi lütseumis. Lütseum on poeglaste koolis, ühine poeglastele ja tütarlastele. Seega oleks õppekestvus tütarlastele 6 algk. + 2 sekund. + 4 gümna. + 2 lütseum. = 14 aastat.

Sekundaarkooli III kl. võib astuda õpetajate-seminari, kus õpetus kestab 4 aastat.

Õpetus on maksuta lutzernlastele, ka on neile õppevahendid maksuta, kahjuks polnud uued õppevahendid nende koolide tarvis trükitis ilmunud, sellepärast puudub mul võimalus anda neist

sügavamat ülevaadet. Küll sain ma vastava tundide jaotuse.

Kanton peab Lutzernis ülal kantonkooli. Tal on kaks osakonda: gümnaasium ja reaalkool, mõlemal on oma rektor. Vastu võetakse gümnaasiumi algkooli 5. kl. lõpetajaid (kavatsusel 6 kl.) eksamiga (arvteadus, emakeel, kodumaa-tundmine), selle juures võetakse arvesse ka algkooli otsused. Gümnaasiumis kestab õpetus 5½ aastat, sellele järgneb 2 aastane lütseum.

Reaalkooli võetakse vastu algkooli 6 kl. lõpetajaid, tal on alamosakond 1—3., sellele järgneb reaalkooli ülemosakond 4, 5, 6 ja 7 kl., kaubandusosakond 4—7 kl., administratiiv-osakond 4—5 kl.

Juhatajal-rektoril abilist pole, tema tundide arv 14, õpetajal on maksimaalne tundide arv 24. Kui maksmapandud tunnikava ei võimalda eriaine õpetajale 24 tunni andmist, siis võib tema tundide arv olla vähem, kuid palk on sama suur, kui määraseliselt õpetajal.

Tundide arv klassides on 28—32. Kui vaatleme tunni- ja õppekavu, siis on gümnaasiumis kõige enam tunde määratud ladina keelele, siis tuleb emakeel, kreeka keel, matemaatika, prantsuse keel jne. Sunduslikud peale emakeele on prantsuse, ladina, ja kreeka, vabatahtlikud: itaalia ja inglise keel. Samuti on vabatahtlikud õppeained laulmine, muusika (instrumentaalmuusika, nagu viul, tsello, klaver, orel ja puhkpillid) ja stenograafia. Alamates klassides on sunduslik ilukirjutamine. Viimastes klassides puudub joonistamine ning võimlemine.

Reaalharus on väga suur tundide arv matemaatikal (38), ka õpetatakse siin kõrgemat matemaatikat: analüüsi, analüütilist ja kirjeldavat matemaatikat, siis tuleb loomulikult emakeel, prantsuse keel, joonistamine ühes tehnilise joonestamisega. Õpetatakse ka raamatupidamist, stenograafiat, kalligraafiat. Ajaloost määratakse õige palju aega Schveitsi ajaloole. Võõrastest keeltest on sunduslikud itaalia ja inglise keel.

Kantonkooli lõpetamine sünnib erieksamiga. Õpilasi oli mineval aastal kantonkoolis 552 (võrdle Tartuga).

Kooli juures asub ka Luzerni kantoni loodusteaduse muuseum.

Sama nagu Genfis, maksab Luzernis *sunduslik täienduskool* kõigile tööstus-asutuste õpilastele. Kuid siin puudusid töökojad. Õpetus on teoreetiline. Suur osa ajast pühendatakse tehnilisele joonistamisele, arvutamisele ja arvepidamisele, ka kirjavahetusele. Tundide arv nädalas 6—10. Peale selle vabahtlikud kursused.

Tütarlastele on eritäienduskool, siin õpetatakse töökodades naiskäsitööd erialade järele.

Äriteenijatele on asutatud *kaupmeeste täienduskool*. Tema ülalpidajaks on eraselts „Kaufmännischer Verein“, mille liikmed on äriteenijad. Kool tekkis sel teel, et äriteenijad tahtsid kergendada ettevalmistust õpipoisi eksamile („Lehrlingsprüfung“), mis on igale äriteenijale sunduslik; samuti aidata äriteenijat täiendada oma kutsealal. Koolil on päevatunnid ja õhtutunnid. Schweitsi-liit, kanton ja linn toetavad kooli aineliselt. Kavatsus on äriõpilastele täienduskool teha sunduslikuks. Arvatavasti läheb kool siis linna ülal pidada.

Koolil on ülevalvekomisjon, millest võtavad osa valitsuse, linna, kaubandus-tööstuse seltsi ja kaupmeeste seltsi esindajad, ja õppekomisjon, mille valib kooli ülalpidaja.

Koolide administratsiooni eesotsas seisab kasvatusdepartemang ühes esimehga, — valitsusnõunikuga.

Tähtis ülesanne on kasvatusnõukogul, mis koosneb 7 liikmest. Kõik administratiivsed ja tähtsamad korraldused otsustatakse selles asutuses. Kahjuks ei muretsenud ma teateid selle nõukogu liikmete määramise kohta; peab arvama et ta valitakse suure nõukogu, s. o. parlamendi poolt.

Kantonkooli üle teostab kontrolli 7-liikmeline järelvalve komisjon 4 aastaks. Kantonkooli rektor võtab osa komisjoni istanguist. Ka valitakse üksikute õppeainete tarvis erikomisjonid. Kantonkooli rektorid ja õpetajad valitakse ametisse kasvatusnõukogu ettepanekul valitsuse poolt, esimesed 2 aastaks, teised 4 aastaks.

Kõik alamad koolid s. t. sekundaar- ja teised koolid (Bürgerschulen, Fortbildungsschulen) seisavad koolide inspektori järelvalve all, ta valitakse ametisse 4 aastaks.

Tema käes ei ole mitte ükski pedagoogiline järelvalve, vaid ka administratiivne võim. Inspektoril on abiks ringkonna inspektorid, valitud ametisse 4 aastaks. Need on samad, mis meil koolinõunikud. Kuid peale pedagoogilise ülesande on inspektoril ka administratiivne võim. Näit. võib ta tarvilisi õppevahendeid, mis on tehtud sunduslikuks, osta kogukonna tõrkumise puhul kooli ülalpidaja kulul, tema trahvib lastevanemaid koolikohustuse mittetäitmise puhul jne.

Kohtadel on koolide lähemaks järelvalvajaks koolihoolekogud (Schulpflegen), mille liikmeid (5—15) valivad hääleõiguslikud kodanikud 4 aastaks; ka naised võivad valida hoolekogude liikmeid, kus on tütarlaste koolid. Luzernis valib hoolekogu liikmed volikogu. Hoolekogu on kohustatud valvama koolitöö korralikkuse ja distsipliini järele, ka peab ta kooli semestris vähemalt 2 korda revideerima j.n.e. Tema valib ka kooliarsti. Luzernis oli üks hoolekogu algkoolide tarvis, 23 liikmest ja teine sekundaarkoolide tarvis. Need hoolekogud olid valinud eri järelvalvekomisjonid: a) joonestuse, b) võimlemise, d) muusikakooli ja laulmise, e) poeglaste käsitöö, f) tööstus-täienduskoolide, i) tütarlaste täienduskoolide, j) tüt. kaubanduskooli, k) administratsioonikooli tarvis. Ka töötavad erikomisjonid koolide raamatukogude asjus.

Õpetajate valimine. Õpetajaks võib valida isikuid, kellel selleks on vastav kutse (Lehrpatent) ja kelle minevikul on hea kuulsus („im Rufe eines unbescholtenen Lebenswandels stehen“). Õpetaja kutsetunnistuse annab välja ajutiseks või määramata ajaks kasvatusnõukogu, pärast vastavat eksamit. Kõik õppejõud, ka ülikooli professorid, valitakse ametisse 4 aastaks, õppetegevuse algul aga kõigest üheks aastaks. Valimine on algkoolides otsekohe rahva käes, sellest võtavad osa kõik vastava kooliringkonna hääleõiguslikud kodani-

kud. Ka võib kogukond valimiseks valida erikomisjoni, vähemalt 7 liiget.

Sekundaar- ja teiste omavalitsuse koolide õpetajate valimist toimetab sellekohane elanikkude poolt valitud erikomisjon.

Kui kogukond õpetaja valimisega 14 päeva enne õppetöö algust valmis ei saa, siis saadab kasvatusnõukogu sinna üheks aastaks asetäitja.

Õpetajate palkadest maksab riik $\frac{3}{4}$, kogukond $\frac{1}{4}$. Peale selle peab kogukond alg- ja sekundaarkooli õpetajale andma korteri ühes kütte ja valgustusega, või sellest loobumisel maksuma teatud tasu, mis on nähtud ette seaduses.

Primaar- ja sekundaarkoolide majandusliku külje eest hoolitsemine (hooned, küte, valgustus, mööbel) on pandud kogukondade peale.

Koolihoone tarvitamine muuks otstarbeks on keelatud seadusega. Uute koolimajade ehitamiseks annab riik toetust. Maksuta õppevahendite ostmiseks õpilastele riik annab toetust $\frac{1}{4}$ nende hinnast.

Iga kogukonna eelarves määratakse igal aastal teatud summa koolifondiks. See fond on puutumata kapital ja tar-

vitatakse uute koolimajade ja olevate hoonete põhjalikkude ümberehituste otstarbeks.

Ma jätan puudutamata ettevõtted, mille ülesanne on hoolitseda noorsoo tervise, korraliku riietamise ja toitmise eest (nagu õpilaste ambulantsid, suveasundused, suplemisasutused, päikesevannid, varjupaigad, köögid, ka kutse-nõuandmine jne.), nimetaksin veel huvitavat asjaolu, et kõik õpilased ja õpetajad on *kindlustatud sellekohastes seltsides* kogukonna kulul kõiksuguste võimalikkude õnnetuste vastu koolis ja väljaspool kooli, samuti ka surma puhul.

Kindlustus on järgmine: 1) haiguse puhul sellekohased ravitsuskulud; 2) 1000 fr. surma puhul; 3) 5000 fr. töövõimetuse juhusel.

Iga õpilase kohta tuli maksta 45 rappi, see on 33 Emk. Et kindlustusseltsid selle summa juures kahju kannatasid, siis tõsteti kindlustusmaks aastas 70 rp. (see on 52 Emk.); peab arvama, et seda summat veelgi tuleb suurendada.

Nõnda tuli möödalinud aastal seltsidel välja maksta 5553 fr.; tulusid oli aga maksudest 3462.90 fr., kahju tuli kanda 2090.10 fr. (Järgneb).

Õpilaste lugemisringid.

H. Summer.

Ammugi on äratundmisele jõutud, et kool, ka kõige parem, üksinda ei suuda tõsta tarvilisel määral rahva kultuurilist tasapinda.

Koolis viibib ju kodanik ainult vähe osa oma eluajast. Peale kooli lõpetamise areneb elu samasuguse ehk veel suurema kiirusega edasi. Nii oleks iga kool — kõrgem, kesk ehk algkool, võimetu varustama kodanikku tarvilikkude teadmistega eluajaks.

Nii on siis tekkinud tarve hariduslikkude organisatsioonide järele väljaspool kooli. Nende võrk katab terve maa. Nurgad, kus sarnaseid organisatsioone ei ole, on harilikult kultuuriliselt jäänud maha.

Sarnane enesearendamise tarve organisatsioonide abil peab tehtama õpilastele selgeks juba koolis. Õpilased peavad teadma, et kooli lõpetamine mingil tingimusel ei tähenda arenemistöö lõppu, vaid sellest momendist peale algab enam iseseisvam töö. Selle töö iseloomuga tuleb tutvustada õpilasi koolis teoreetiliselt ja praktiliselt.

Üheks paremaks abinõuks enesearendamise alal peale kursuste, loengute jne., on töötamine lugemisringides.

Kogemused on näidanud, et nendest võivad kasvada välja õpiringid. Nii on siis lugemisring eelastmeks õpiringile, kus töö on muutunud juba enamvähem süstemaatiliseks.

Niisugune ühiselt töötamine hoiab meid iseõppimise pahede eest, mis alati nii suurel määral võivad arenemist takistada. Iseõppijat varitseb alati vale teele sattumise hädahoht. Iseõppija võib kaua aega vale sihis töötada ja asja valesti mõista. Teistega ühiselt töötamine aga vähendab märksa seda hädahohtu. Nii on siis harjumus teistega oma töö üle mõtteid vahetada tarvilik ja väärtuslik. Niisuguseid mõttevahetusi peaks võimaldama lugemis- ja õpiringid.

Kui siis kool suudab oma õpilasi niisuguste tarvilikkude harjumustega varustada, võib ta tunda nende tuleviku pärast palju vähem muret.

Kõige mõjuvam on aga tegelik õpetus. Sellepärast katsume käia selle põhimõtte järele, kus see on võimalik. Juba sellepärast peaks meie koolides asutatama lugemisringe.

Ennem asja lähema korralduse juure asumist vaatame, missugused põhjused meid veel sunnivad töötama lugemisringide kasuks.

Meie koolide raamatukogude eest on kohustatud hoolitsema kooli ülalpidajad — omavalitsused. Maal on seks vallavalitsused. Vallandukogude liikmed on õpinud aga harilikult ise sarnastes koolides, kus raamatukogud puudusid pea täiesti. Nii on nendel aru tihti raske mõista, kui suur raamatukogu on koolis tarvilik. Kokkuhoidlikkuse püüe aga sunnib määrama võimalikult vähe raamatukogu heaks. Nii siis võime ka sagedasti valdade eelarvetes näha mõnesajalist summat raamatukogu kasuks, kuigi koolis on 4—5 klassikomplekti.

Sarnase summaga ei suuda meie hoida kogu ka endises suuruses alal, sest paljunõuetavad raamatud peavad ainult 3—4 aastat vastu.

Nii peab kool õpetama kirjaoskust, kuid ei saa mitte lasta kasutada lastel täiel määral kirjaoskust, et neid kiiremini arendada. See kurbloolus on kestnud meil juba kaua ja kestab vist veel mõnda aega, sest haridusministri eelarvest on vastavad toetussummad maha kustutatud järjekindlalt mitme aasta jooksul. Säärasest seis-

korrast võiks meid päästa seaduse vastava punkti muutmine.

Millal see aga sünnib on teadmata. Kuna meie koolide raamatukogud on äärmiselt kehvad, tuleks hoolitseda selle eest, et peale eelarve summade nad saaksid ka mujalt toetust.

Isegi juhusel, kui raamatukogu täielik, puudub temas harilikult ikka uus perioodiline kirjandus tarvilisel määral. Nii peavad lapsed lugema kuukirjade vananenud numbraid, mille jooksev materjal juba oma tähtsuse kaotanud.

Sellest pahest päästavad meid lugemisringid.

Lugemisringide loomine ei nõua kuigi palju vaeva. Lühikese aja jooksul võib õpilastele teha selgeks, et perioodilise lastekirjanduse lugemine on võimalik pea kõigil väheste aineliste kulude tõttu. Küsimuse võivad õpilased lahendada ise matemaatiliste ülesannete näol. Kui see juba on selge, et 2—5 margalise maksu juures kuus saab astuda ringi liikmeks, et ring ise võib tellida oma nõuete kohase ja pedagoogiliselt soovitava ajakirja, siis on äratatud lastes huvi asja vastu.

Ei ole aga tugevamat jõudu kui tahe. Kõigist raskustest saadakse üle kui tahetakse. Tuleb ju ka ette, et mõned õpilased on nõnda kehvad, et nad ei jõua maksta ka sedagi väikest summat. Nende eest tuleks siis hoolekogu summadest maksta, sest neid ringidest eemale jätta on ebapedagoogiline. Hea on kui lugemisringid tellivad kirjandust esialgselt lühemaks ajaks, et nad saaksid võtta seisukoha, kas tellitud kirjandus on küllalt huvitav. Ei näi ta huvitav olevat, tellitakse järgmisel kuul midagi muud. Siin olgu lastel teatud määral vabadus. Neid juhitage selgituste abil.

Hea kui ühes ringis on õpilased, kes elavad üks-teise lähedal. Nii võiks ringid töötada ka koolivaheaegadel, mis iseäranis tähtis. Kindel kodukord määrab, kaua üks õpilane võib kasutada ajakirja. Kodukorra kokkuseadjaiks olgu õpilased ise. Klassijuhatajad aidaku ainult raskemal juhtumisel.

Kui nii 4—5 lapselised ringid koolis töötavad, kellel tellitud mitmesugused ajakirjad, nagu Noorusmaa, Laste-

lehed, Väikeste Sõber, Laste Rõõm, Noorte Punane Rist jne., siis võivad ringid isekeskis vahetada ajakirju.

Lõpuks, kui kõik soovijad on juba ajakirjad läbi lugenud, võib koolijuhataja neid vastava tasu eest omandada kooliraamatukogu jaoks.

Õpilased saavad osa raha tagasi, panevad puuduva osa juure ja tellivad jälle uut kirjandust. Nii on õpilastel võimalik oma 2-5 margalise kuumaksu juures lugeda läbi kõik väärtuslikumad ajakirjad. See on aga ometi suur võit! Noored lapsed õpivad juba ühiselt asja ajama, posti tarvitama jne.

Aegajalt ringid võiksid korraldada oma koosolekuid. Õpetajad võiksid soovitada mõned väärtuslikumad otsused toimetusele teatavaks teha. Nii tekiks side toimetuse ja noorte lugejate vahel.

Võimaluse korral püüaks toimetus

väärtuslikumatele soovidele vastu tulla, kuna teiste kohta annaks aga selgitusi.

Nii tekitaksid lugemisringid koolis teatud vaimlise elevuse, mida õpetajad võivad üldise arendamise mõttes ära kasutada väga suurte tagajärgedega.

Tegelikud katsed näitavad, et kõik eelpool nimetatud asjad on meie koolides läbiviidavad. Kõik õpetajad, kes talitasid minu nõuande kohaselt, ütlevad, et lugemisringid nende koolides hästi töötavad, olugi et ilma juhtimise tahtumise asi võib uuesti soiku jääda. Lapsed on ju ikka lapsed. Tuleb alati arvestada nende vähest tahtejõudu. Osav õpetaja aga ei lase neid kunagi silmast ja pakub abi parajal ajal. Lõppude lõpuks viib ta ikka oma kavatsuse läbi, kui see polnud rajatud teaduslikult valele alusele.

Tartu ülikooli juures korraldatud õpetajate edasiharimiskursustest.

Tarvidus õpetajate edasiharimiskursuste järele on ikka olnud: juba õpetaja amet iseenesest nõuab õpetajalt sagedat teadmiste täiendamist ja värskendamist, sest vastasel korral võib see muutuda käsitöök.

Sellepärast on ka meil pea igal suvel korraldatud mitmesuguseid edasiharimiskursusi õpetajaile. Eriti eesti kooli iseseisvuse esimestel aastatel tuli arvestada seda, et paljud meie õpetajaist on saanud ise puuduliku eelhariduse ning edasiharimiskursuste korraldamine oli neile sellepärast tungivalt tarvilik.

Tuli ju uue kooli korralduse juures paljudel õpetajail õpetada mitmes aines suurema kava järele, kui nad ise omal ajal olid õppinud, eriti kui võrrelda endist külakooli praeguse ühtluskooli esimese astmega.

Muu hulgas on Tartu ülikool olnud kohaks, kus igal suvel on korraldatud õpetajaile mitmesuguseid kursusi. Järgnevates ridades on toodud mõnesuguseid andmeid Tartu ülikooli juures korraldatud õpetajate edasiharimiskursuste kohta.

Esimest korda korraldati nimetatud kursused suvel 1922 ning sellest ajast alates on neid peetud igal suvel — õpetajate edasiharimiskursused Tartu ülikooli juures on saanud traditsiooniliseks nähtuseks.

Tartu ülikooli juures korraldatud õpetajate edasiharimiskursuste sihiks on anda õpetajaile võimalus koolitööst vabal ajal enda teadmisi täiendada ja värskendada. Sellepärast ei ole need kursused olnud seotud ka mingisuguse ettekirjutatud ametliku kavaga, vaid õpetajate eneste soovidest välja minnes ning arvestades saadaval olevaid lektoreid, on igal suvel seatud kokku sellele vastav loengute ja töökava, kusjuures katsuti seda nii korraldada, et kursustel loetud ained moodustaksid kokku ühtlase terviku. Sellega ei killustunud kuulajate tähelepanu.

Igal aastal on kursustel olnud vähemalt kaks osakonda, — humanitaar- ja loodusteaduse või matemaatika osakond, kus juures keskkooliõpetajate kursused on olnud eraldatud algkooliõpetajate kursustest. Kuid on peetud ka ühiseid loen-

guid, nagu pedagoogikast, psühholoogiast, kooliteravishoiust jne.

Mis puutub keskkooliõpetajate kursustesse, siis olid need läinud aastail määratud peaaesjalikult n.n. keskkooli asetäitjaile õpetajaile, sest et just neil on olnud kõige suurem tarvidus kursuste järele. Seda asjaolu arvestati juba kursuste töökava kokkuseadmisel, ning jälgides kursuste möödunud aastate aruandeid, on näha, et keskkooliõpetajate kursustest on võtnud osa pea ainult asetäitjad õpetajad. Esimest korda käesoleval suvel korraldati matemaatika ja astronoomia kursused kutselistele keskkooliõpetajaile.

tuli töötada kuni 10 tundi (üksikutel juhtumistel isegi rohkem). Et töö jäi seejuures pealiskaudseks, on iseenesest arusaadav. Järgmisil aastail katsuti piiri panna sellele „jooksmisele“, korraldati harjutusi ja praktikumeid nii, et paljudest neist korraga osavõtmine ei olnud võimalik.

Paljude õpetajate juures võis tähele panna suurt tungi võtta osa võimalikult paljuist loenguist ja harjutusist, 8—12 loengut ja harjutust igapäev. Kas seejuures nii palju omandatigi, on iseküsimus.

Üldiselt tuleb tähendada, et neist kursustest on võetud väga elavalt osa: esi-

Kursustest osavõtjad osakondade järele.

Osakonnad	Aastad			
	1922	1923	1924	1925
Keskkooliõpetajaid.				
Humanitaar-osakonnas	75	43	29	16
Loodusteaduse osakonnas	50	25	21	—
Matemaatika osakonnas	25	30	—	—
Usuõpetuse kursustel	—	—	17	10
Algkooliõpetajaid.				
Humanitaar-osakonnas	363	326	276	89
Loodusteaduse osakonnas	300	197	127	—
Matemaatika osakonnas	—	—	—	190
Usuõpetuse kursustel	—	—	140 (62)	130 (55)
Kokku: Keskkooliõpetajaid . . .	150	98	67	26
Algkooliõpetajaid	663	555	465	334

Märkus: „—“ tähendab, et vastav osakond puudus. Sulgudes on tähendatud need kuulajad, kes võtsid osa ainult usuõpetuse kursustest.

Peale loengute on igal aastal korraldatud ka harjutusi ja praktilisi töid, eriti loodusteaduste aladelt. Suur osavõtjate arv on teinud suuri raskusi ning mõnigi kord ei võinud kursuste juhatus ruumi- puudusel võtta vastu kõiki harjutuste soovijaid. Et võimalikult palju kuulajaid pääseks praktilistele töödele, selleks korraldati neid väga mitmetel aladelt, et sel teel anda õpetajaile võimalus valiku järele võtta osa ühest või teisest praktikumist. Seda asjaolu kasutasid aga paljud õpetajad ning võtsid mitmetest praktikumitest korraga osa, olgugi, et selle juures

mesel kursuste aastal (1922) ulatas osavõtjate arv tuhandeni, missugune arv küll järgmisil aastail ei ole jäänud püsima, kuid alla 350 ei ole osavõtjate arv olnud millalgi.

Kuulajate kohta olgu veel tähendatud, et need on olnud võrdlemisi liiga tagasihoidlikud soovide avaldamisel kursuste töökava ja korralduste kohta: kursuste juhatus on saanud kuulajailt üldse väga vähe sellesarnaseid soovide, olgugi, et nende poole pöörduti mitmel korral selles asjas.

Et sundida kuulajaid rohkem aktiivsemale tegevusele, selleks kavatsetakse tulevikus korraldada mitmesuguseid seminare, referaadi-õhtuid, proovitunde jne. Ka colloquiumi korraldamisega harjutustel on tehtud katseid.

Lektorid. Suure osa edasiharimiskursuste lektoreid on andnud ülikool, kuid ka mitmed tuntud kirjanikud ja kesk-Osavõtjad algkooliõpetajad maakondade järele.

Maakond	1922	1923	1924	1925
Tartu maak. ühes				
Tartu linnaga	244	134	161	109
Viru maak. . .	68	68	62	37
Harju mk. ühes				
Tallinna linnaga	15	56	34	4
Võru maak. . .	26	53	29	18
Järva „	89	48	51	13
Viljandi maak. .	35	31	22	10
Lääne „	8	31	11	5
Petseri „	16	25	15	10
Saare „	11	12	1	1
Pärnu „	9	18	13	17
Valga „	15	33	26	24

koolide juhatajad ja õpetajad on võtnud osa neist kursustest lektoritena. Isegi väljamaalt on kutsutud lektoreid (Dr. Stuhlfath j. t.).

Kui palju Tartu ülikooli juures korraldatud õpetajate edasiharimiskursustest ühel ja teisel aastal on võetud osa ning kust need kuulajad on tulnud, selle selgituseks olgu siin toodud tabelid.

Ka käesoleval suvel korraldati Tartu ülikooli juures samasugused kursused. Tänavu aastal olid ette nähtud järgmised osakonnad:

I. *Matemaatika ja astronoomia kursused keskkooliõpetajaile.* Algus 9. augustil ja kestvus umbes 10–12 päeva. Lektorid: prof. J. Sarv, prof. Rägo, Dr. Öpik, S. Nuut ja teised.

II. *Eesti ajaloo ja kultuuri kursused algkooliõpetajaile.* Algus 9. augustil ja kestvus 2½ näd. Lektorid: prof. Põld, mag. Loorits, mag. Kruus, mag. Moora, dots. Treiberg ja teised.

III. *Matemaatika ja astronoomia kursused keskkooliõpetajaile.* Algus 2. augustil (1 nädal varem kui teised osakonnad) ja kestvus umbes 3½ nädalat. Lektorid: samad, mis keskkooliõpetajate kursustel. Samal ajal korraldati ka loenguid usuõpetuse üle.

Mõtteid Rudolf Reimani teose „Kirjandus algkoolis“ puhul.

(Raamatus „Teel töökoolile“ III anne).

Bernhard Linde.

Aäretu väike on nende kirjutuste arv, mis kõnelevad emakeele õpetusest eesti alg- ja keskkoolides, rääkimata sama ainet käsitlevatest eriraamatutest, kuigi ainet on juba õpetatud järjekindlalt vähemalt Eesti iseseisvuse kogu kesteaja jooksul, ja seda on toiminud ja toimivad mõnisada õpetajat. Tähelepanuvääriva teosena peale ülalnimetatute oleks ainult mainida veel M. Kampmanniraamatut „Eesti keeleõpetamisest“, mis on aga õieti kirjutatud enne meie riiklikku iseseisvust. Seega on meie eesti keele õpetajate, nii alg- kui ka keskkoolides tegutsevate, kirjanduslik

looming oma otsekohesel kutsealal enam kui kidur, kuna see pole ilmutanud end ei puhtkeeleliste ega ka kirjanduslooliste küsimuste lahendamisel, ei eriraamatute ega ka lühemate artiklite näol. Aga võib olla on selle arvult sadadesse ulatava õpetajaskonna loov vaim tegutsenud muudel kirjanduslikudel aladel kui oma kutsetöö põlevate küsimuste otsekohesel lahendamisel? Kahjuks tuleb sellelegi küsimusele vastata pea eitavalt.

Millega on tingitud nii väike avaldustung eesti keele ja kirjandusloo õpetajaskonnas, see on nende ridade kirju-

tajal kui sel alal pea uuel inimesel, raske eneselt selgitada, veel vähem leida selle nähtuse põhjendamiseks teistele uskumapanevaid oletusi. Lepitagu seepärast ainult tõsiasiade konstateerimisega, olgugi et need on kahjuks kurvad ja vaimulise pinevuse vähesust väljendavad. Aga süiski on need tõsiasiad. Ja mulle tundub, et tõepoolest on nagu midagi lonkamas just emakeele ja oma kirjanduse õpetamisel eeskätt just keskkoolides, millede oludesse on olnud rohkem võimalusi tungida. Kokku puutudes keskkoolide õpilastega meie noorsoo mõnes organisatsioonis ja kõneledes üliõpilastega, kes on lõpetanud eestiaege keskkooli, olen kuulnud ja märganud, et nad ei ole kaasa toonud ei algkoolist ega ka keskkoolist ei lugupidamist ega armastust oma keele ja kirjanduse vastu, vähemalt mitte sel määral, nagu see vajaduslik on igale iseteadlikule kodanikule omakeelseks, kultuuritööks, olgu see mis vaimlises alal tahes. Olen küll kaugel uskumast, et võiks korduda sarnane nähtus nagu „Sakala“ jutustas ühest keskkoolist, kus õpilased küsinud oma eesti kirjandusloo õpetajalt mis on pamflet ja saanud vastuseks esimene kord: „see olevat bukett“ ja järgmine kord tulnud parandus: pamflet olevat Eduard Vilde töö.

Kuna „Sakala“ sõnum minu teada on jäänud seni ümberlukkamata, püsib seegi kurbloolus mingi kustutamata plekina. Võib olla ongi sarnased plekid põhjuseks miks meie õppiva noorsoo nii arvukas peres vaimsed huvid on koguni pinnapealsed, nagu seda on alla kriipsutanud nii mitmel korral meie kirjanikud, nagu kultuurihuvide langemist ja madalust on setmel puhul märgitud meie üliõpilaskonnas, kelle kirjanduslikud, teatri ja kunstihuvid olevat koguni loojaminekul. Sama kurdavad üksikud keskkooli noorsoo esindajad oma kaaslastest (vaata K. Ehrmanni kirjutus „Noorusjõud“ III anne).

Rudolf Reiman seab oma kirjutuse „Kirjandus algkoolis“ lähtekohaks armastuse äratamise kirjanduse vastu, jättes õpilastele võimalikult rohkem iseseisvust liikuda oma temperamendi ja ande kohaselt aine piirides, soovitades õpetajale hoiduda ülekoormamisest faktilise mater-

jaliga. Autori kirjutust läbib töökooli põhimõte, mis aga pole siiski kõige sobivam kirjanduse õpetamisel, iseäranis kui seda teostada neis raamides, mis Rudolf Reiman soovitab, s. o. Kitzbergi, E. Petersoni ja Vilde teostega tutvustamisele järgnegu „Noor-Eesti ajajärgu kirjanikkudest Gustav Suits ja Fr. Tuglas. Pooldades täiesti viimast soovivaldust, leian siiski et Tuglase teostest mõni, nagu „Popi ja Huhuu“, käsitamiseks algkoolis on veidi raske ja eelistaksin, et nimetatud ajajärgu kirjanikkudest ei tohiks puududa A. H. Tammsaare, küll mitte oma esimese psühholoogiliste novellidega, vaid eeskätt oma loomingu realistliku küljega, millele siis hiljem võiks liita üksiku parema toote kirjaniku uusromantilistest novellidest.

Õieti aga peaks eriti algkoolis koonsuma kogu kirjandusõpetus huvi ja armastust kirjanduse vastu äratamises. Õpetajal peaksid olema selle poolest õige vabad käed, et ta võiks käsitada kõike seda, mis aga õpilasi selles eas suudab kõita ja huvitada. Ei oleks sellelt seisukohalt eitamise vääriks kunstiliselt küll õige madalal järjel seisvad meie esimesed ajaloolised jutustused (Saali ja Järve omad), kui teatud klassi õpilaskonna enamus oma arenmise astmel leiab nendes oma seiklus ja põnevustunde rahulduseks küllaldaselt toitu. Sest üks näib olevat meil kindel: meie õpilaskond loeb vähe ja sellepärast on eeskätt suuremaks vajaduseks nende lugemisiha äratamine. Asjata kardab küll Rudolf Reiman ja hoiatab lugemiskire tekkimise eest õpilastes: selle all kannatavaid on meil praegu vist küll äärmiselt vähe. Meie õpilaskonna rõhuv enamus on pärit perekondadest, kus vaimliste väärtuste hindamine kodus kas täiesti puudub või jälle on koguni algeline. Kodust on ainult üksikutel õpilastel kaasa tuua loomuline vaimsete tarviduste vajadustunne; õhkkond, kus õpilane viibib väljaspool kooli, kodus, ei ole kaugeltki kultuuritahte pinevusest täidetud, vaid enamal jaol õpilastel on kool ainukeseks vaimsete väärtuste koonduskohaks, mis pärast peab olema kooli vaimsete huvide äratav mõju koguni mitmekordne, vähemalt küllaldane, et ei hääbuks vaimu-

elu edasiarendamise tahe koolist lahkudes, vaid et sellest jätkuks veel vanemaski eas iseseisvaks, omakäepealseks edasitöötamiseks ja oma huvide piirkonna laiendamiseks.

Mulle näib aga, et kogu meie praegune hariduskäik on võtnud äärmiselt formaalse suuna. Kõik koondub teatud kavade läbivõtmisele ja pealegi on need kavad ise ilma ühtlase siduva lõngata — juhtnööri: on loobunud keskkoolides vanasti läbistuvast klassika aatelistest põhimõtetest ja nende asemele on astunud matemaatikaga ülekoormatus, mis jätab inimese üldharidusliku arenemise kängu. Meie koolireform matemaatika ülekaaluga on võtnud sarnase suuna, et selle loogilisel edasiarendusel võiks oodata, kunas juba lasteaegade õppekavadesse võetakse täieline algebra ja trigonomeetria kursus.

See matemaatikaga õpilaste varajane koormamine on seda halvem, et meie kirjandus oma ideestiku vaesusega ei anna küllaldast materjali õpilaste vaimliseks edasiarendamiseks, mispärast ongi täiesti otstarbekohane Rudolf Reimani soovivaaldus, et juba algkoolis võetagu läbi üksikud ilmakirjanduse paremad tooted, mis juhataksid noori suuremate ning haaravalt väljendatud ideede ringi.

Olles peri nõudega: õpilasi ei tohi liiga koormata faktilise materjaliga, oleksin ainult soovinud, et autor oleks rohkem rõhutanud meie kirjandusloo lühikese käigu ajaloolise arenemise valgustamise vajadust; 6-aastase algkooli lõpetajal ei tohiks puududa meie kirjanduse sihtjoontest üldine ja pealiskaudnegi ülevaade.

Algkooli-eas olevatele õpilastele ei saagi õieti kirjandust õpetada, — teatud määral sisaldab juba see nimetus eneses *contradictio in adjecto*, — kuna tol arenemisastmel ei saa lastele õpetada kirjanduse tehnilist külge, nagu meie võime neile küll õpetada teiste kunstide, joonistamise ja muusika alge- list tehnikat, vaid kirjanduse õpetamisel, kui see ei taha piirduda üksi kirjandusloo paljaste faktide loetlemisega, on õpilaste huvi ja armastus ainuke reaalne alus, mille peab õpetaja oskama äratada as lapses tema iseloomu eriomadus-

tele vastavalt ja, olles loonud sarnase vajadusliku kõlapinna, võib õpetaja siis sellele edasi ehitada. Kuidas osav pedagoog oskas õpilases kirjanduslikke huvisid äratada juba algkoolis, sellest on nende ridade kirjutajal kõige kauni- mad mälestused oma emakeele õpetajast Ernst Martinsonist, kes veneaegseiski oludes oskas eesti kirjanduse, kui pea keelatud ala vastu armastust edasi anda oma õpilastele. Sama kustumatu tänu- tundega mälestan keskkoolis vene keele ja kirjandusloo õpetajat, kes oli õpetaja- na küllalt leidlik, et muulaste-õpi- laste huvi juhtida vene kirjandusse ja selle kaudu ilmakirjanduse suurteoste allikaile.

Pedagoogilisele leidlikkusele aga juhivad meid teosed, mis selgitavad emakeele ja kirjanduse õpetamist, nagu seda on Rudolf Reimani kirjutus, mis rajaneb aga veidi ühekülgselt aina saksa vastaval kirjandusel. Oleks täiesti häda- pärane, ja Reimani teosele paljus vaja- duslik täiendus, tutvumine nende põhi- mõtetega, millele prantslased on rajanud oma kirjanduse õpetamise alg- ja kesk- koolis. Peale Gustave Lansone'i, prant- suse tänapäeva parema kirjandusloolase, on veel mitmed prantsuse teoreetikud avaldanud sel alal mõõduandvaid teoseid. Samuti tohiks meie huvi väärida enam- laste ajal Venes rikkalikult tekkinud kasvatusteaduslik kirjandus kirjandusloo õpetamise alal, milles leidub häid ja julgeid uuendus-ettepanekuid, mis on osutunud autorite tegelikus töös tõhu- saiks ja edasiviiivaiks. Ei puudu ka teistel väikerahvastel meile mõndagi õpetlikku pakkuv ja eesti keele ja kir- janduse ainessegi ulatuv kirjandus; olgu ainult nimetatud soomlased ja rootslased. Tutvumine vastava erikir- jandusega, olgu kas või sellastes lühe- mates kokkuvõtetes, nagu seda on saksa kasvatusteadusliku kirjanduse põhjal Rudolf Reimani pealkirjas nimetatud ülevaade, sündigu see ka referaatidena, on meie kirjanduse õpetamise veidi sumbunud ja liikumatus õhustikus ooda- tud ja tervitav nähtus; nõuab ju meie kirjanduse õpetamine kõige kindlamalt värskendavat tuulutamist, mis peaks sündima juba kõige ligemal ajal ja siin tuleks eesti kirjandusloo õpetajatel enes-

tel olla algajad ja tegutseda kõige energilisemalt.

Meie oludes ja tingimustes on uenduslik vool seda vajaduslikum, et meie õpilaskonnal ei ole kasutada eesti keeles kirjandusloolisi teoseid teiste rahvaste kirjandustest, et õpetajal puudub võimalus juhtida õpilasi, kes suudavad teaduslikku raamatut lugeda vabalt ainult oma emakeeles (missuguses kurvastusväärses olukorras on meie keskkoolide õpilaskonna suur enamus), võõrkeelsetele raamatutele, mis neile pakuksid ülevaateid kirjanduslikkudest ja vaimsetest vooludest. Viimast abinõu ei saa õpetaja, kahjuks, kasutada nende õpilastega, kes küll valdavad tarvilisel määral võõrkeeli, sel lihtsal põhjusel, et meie keskkoolide raamatukogudes ei leidu tarvilist võõrkeelset kirjandust kirjandusloo alalt ja see, mis

ongi juhuslikult, kuulub vananenuna juba kaugemas minevikku.

Kõigest sellest aga saab üle, kui meie eesti kirjandusloo õpetajaskonnal jätkub huvi ja armastust, mis neile annaks vaimustust ja viiks loovale tööle oma erialal: hädapärastel tarviliste teoste soetamisele. Eeldades, et huvi, armastus ja vaimustus ei ole õletulelised, peaksid need ülesanded olema teostatavad, kuigi ehk nad nõuavad pingutusi, aga tõsise tahtmise juures ja oma tahtejõu tõesse rakendamisel on kõik teostatav.

Rudolf Reimani teos, mis on ka eriraamatuna ilmunud, olgu esimese pääsukesena tõelise uue kevade kuulutajaks. Ning sellele kevadele järgnegu loominguraske suvi, mille krooniks siis oleks viljarikas sügis.

Tütarlaste keskkoolide kehalise kasvatus eõppekava eelnõu.

Võiml. õp. A. Rosenberg ja K. Määr.

VII õppeaasta.

1. Korraharjutused.

Algkoolis läbivõetud korraharjutuste kordamine; pöörded ümber, käigul ja kohal, nelja ajaga; lugemine jagudeks; kahte, kolme jne. viirgu (ritt) võtmise kolme ja kahe ajaga, kaarkäiguna, põik-sammudega; lugemine jagudeks välja- ja tagasimarssimisega ilma pöördeta; marssimine jagudeks; väljamarssimine harjutusteks — male ülesseadena, saali keskele marssimisega ja harvendumisega ette ning kõrvale.

2. Ettevalmistavad harjutused.

a) *Käigud ja sammud*: hariliku-, varvastel-, võimleja-, kiir-, hiiglasammuga, kandel, jalavahetusega, põlvetõstmisega ette, takteerimisega $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ ja $\frac{4}{4}$ taktis, põlvitusega, isteseisus ja suusatajakäik. Nimetatud sammude ühendamine.

b) *Harjutused abinõudeta*. Põlvseis sammuga ette ja taha, poolkukk: üks käsi

kõrval, teine ringitaoliselt kõrval; üks käsi ülesse, teine kukla ja kõrvale.

Väljaseade ette, taha ja kõrvale, kallutusväljaseade taha ja väljaaste kõrvale: käed — õlgadel, kõrval-ülal, ülal sõrmed risti, üks ülal — teine puusas ja selja taga.

Väljaasted ette-välja ja taha-välja: käed — õlgadel; kõrval-ülal; ülal sõrmed risti; ringitaoliselt kõrval; üks ülal — teine puusas ja selja taga; üks kõrval — teine rinnal ja kõverdatud kõrvale; ülal seespool; üks kõrval, teine kõrval all; üks ees-ülal — teine taga; üks kõrval — teine ringitaoliselt kõrval ja ringitaoliselt ülal; üks ülal, teine kuklas ja kõrval.

Kallutusväljaseade ette ja kõrvale; käed — pea peal; kõverdatud kõrvale ja taha; taga sõrmed risti; taga seespool; ringitaoliselt ees ja kõrval; üks käsi kõrval — teine rinnal, kõverdatud kõrvale, kuklas; ringitaoliselt kõrval ja

ringitaoliselt ülal; üks käsi ülal — teine kuklas ja kõrval.

Väljaaste ette ja taha: käed — all, ees, taga, kõrval, puusas, selja taga, rinnal ja ees-väljapool.

Täiskükk: käed — ülal, õlgadel, kõrval-ülal, kõverdatud ette, ringitaoliselt ülal, ees-ülal, üks käsi kõrval — teine ringitaoliselt ülal ja ringitaoliselt kõrval, üks käsi ülal — teine kuklas ja kõrval.

Märkus: Kõigis nimetatud seisakutes tehakse: käte olekute vahetusi, käe painutusi ja väljasirutusi, keerutamisi, ringitamisi, vibutamisi, õõtsutamisi; randme-väänamisi, painutusi; pea-pöörämisi, painutusi ja väänamisi; põlve- (põlvede) kõverdamisi ja sirutusi; sirutatud seisakutes tehakse: kere-painutusi ette, taha ja kõrvale ning kallutusi ette, pöörämisi, väänamisi ja pöörämisi ühes painutusega (kui käte olek ja seisak seda võimaldavad). Seistes ühel jalal — labajala painutusi, pöörämisi ja väänamisi; jala keerutamisi ja kõlgutamisi põlvest; jala kõlgutamisi, keerutamisi, heitmisi ette-taha ja kõrvale ning väänamisi ühes käte liigutustega ja ilma.

c) *Keppidega*. Algkooli klassides läbi-võetud kepiharjutused eelpoolnimetatud seisakutes ühendatud kere, käte, jalgade ja pea liigutustega vastavalt vabaharjutuste raskusele. Kepilöögid kahe käega ühest kepi otsast kinni hoides: ülalt ette ja diagonaalselt ülalt alla. Löökidele vastavad kaitsed.

d) *Nuiadega*. (Kus seesugused olemas).

Suured ringid eesfrontaalses ja sagittaalses tasapindades ühe ja mõlema käega. Suured kaared. Harjutused ühendada liikumisega läbi-võetud seisakutega ning kere ja jalgade liigutustega. Vahelduseks võib tarvitada nui e vabaharjutuste raskendamiseks.

e) *Keha tehniha*.

Õige keha hoid ning keha ja jalgade harjutused selle saavutamiseks. Kere painutused rinna, vöö ja vaagna ringidest. Kõnnaku eelharjutused. Jooksu- ja hüppeharjutused. Lõdvendused vöö ja rinnaringist. Keha exercise.

3. Ripped.

Rippseisust ees: kere kallutus ette; jalg sirutatud taha, põlve kõverdamine; ülehaaramine allapoole kere kallutusega ette; pealetõmme eest; üleminek põlv-langrippesse; kere keerutamine ühe ja kahe käega kinni hoides ning ühe käe lahtilaskmisega (rõngastel); üleminek kägar-upprippesse ning upprippesse ees ja taga.

Rippseisust lamades: käte ja jalgade liigutused ja käte kõverdamine ühes jalgade liigutustega.

Rippseisust taga: üleminek rippseisu ees, upprippesse taga, kägar-upprippesse ja põlv-langrippesse. Nimetatud seisakute ühendamine.

Kaar-rippseisus — kätte ja jalgade liigutused. Kaar-rippseis kõrvale.

Rippes: jalgade liigutused; käte kõverdamine kaasabiga ja ilma (jõudumööda); pöörded; üleminek kägar upprippesse; jalgade tõstmine ette; liikumine horisontaalsihis — kõrvale õõtsetega ja ilma, ette ja taha õõtsetega kõrvale ja ilma; kiikumine — pööretega, jalgade liigutustega (pöördeta), käte kõverdamine õõtses taha (jõudumööda) ja mahahüpe taha (rõngad).

4. Ronimine.

Ronimine köitel ja lattidel — kiiruse peale ja ühenduses vastava klassi rippharjutustega. Käimine hüpetega redelit mööda ülesse ja alla ning harilik käik kiiruse peale (vertikaal- ja nõlvaksihis).

5. Tõukamine ja vedamine ning tõstmine ja kandmine.

Kepi käest väljaväänamine. Kõie vedu juurejooksuga ja ilma. Reast läbitungimine. Vägi-pulk. Tõukamine keppidega, näod vastamisi, vedamine seljad vastamisi, kätega kõrval. Elavad lained. Soola kaalumine. Algkooli klassides läbi-võetud harjutuste kordamine.

6. Visked ja tõuked.

Võimlas ehk platsil. Märki visked väikse palliga 14 m pealt, tabamisega — paremaga 50%, vasakuga 25%. Outi visked: võrkpalliga 14 m, korvpalliga 9 m ja meditsiinipalliga — harjutusena. Kaugusvisked (heitel) ühe käega: võrkpalliga — paremaga 18 m ja vasakuga

16 m; korvpalliga — paremaga 12 m ja vasakuga 10 m; meditsiinipalliga — harjutusena. Visked kahe käega: üle pea taha, jalge vahelt taha ja alt ülesse — korv-, võrk- ja meditsiinipalliga; tõuked korvpalliga — kahe käega rinnalt ette, ühe käega õlalt ülesse ja ette (harjutusena); *tabavusvisked korvi lähemalt kui karistusviske joon*. Palli visked jalaga kauguse peale — korv- ja meditsiinipalliga. Pallilöögid: jalaga — (jalg-, võrkpall) kauguse peale ja märki; kepiga — ise ette andes ja kaasõpilase etteandmisega tabavuse ja kauguse peale.

Platsil. Kaugusvisked: väikse palliga — paremaga 25 ja vasakuga 17 m; lumepalliga kauguse peale. Odavisked hoota — paremaga 15, vasakuga 10 m ning ettevalmistavad harjutused hooga viskamiseks. Kettaheide hoota — paremaga 12 ja vasakuga 9 m, ning ettevalmistavad harjutused hooga heiteks. Kuulitõuge hoota (3,6 kg kuuliga) — paremaga 6 m ja vasakuga 5 m ning ettevalmistavad harjutused hoovõtmiseks.

Viskemängud: Kuningapall, võrkpall, rajapall, käsipall, löökpall.

7. Endakaitse ja pealetung.

Võitlusseisak. Tõuke ja tõmbeharjutused. Kinnihoidmise- ja haaramiseviisid. Tasakaalu seadus. Tasakaalus ja tasakaaluta seisakud. Ettevalmistavas seisus — otse- ja haaklöögid ühes vastavate kaitsetega.

8. Tasakaalu-harjutused.

Kaalseis ettekõverdatud jalal, käed — kõrval, õlgadel, pea peal; kaalseis ettesirutatud jalal, käed — puusas, kõrval ja all. Kaalseis põlvel, käed kõrval. Seistes ühel jalal: põlv kõverdatud ette ja kõrvale; jalg sirutatud ette, kõrvale ja taha — käte ja jalgade liigutused. Tasakaalu-võitlus näod ja küljed vastamisi.

Tasakaalu-puul. Käimine ette: harilik, — käed kõrval ja käte liigutustega, järelevõtte sammuga, raskusega, paari-des ette — taha kuni 160 sm kõrgusel.

Käimine: taha — harilik, järelevõtte sammuga; ette — põlvele laskmisega, väljaseadega ette ja taha; kõrvale; pöörded käigul. Istest ja rippes peale-tõusmine seisus, — kuni 110 sm. Seistes

ühel jalal — jala sirutused ja põlve kõverdused ette, taha ja kõrvale. Mõõda käimised. Kaalseis ette kõverdatud jalal ja põlvel kätega puul. Ahvikäik. Isteseisus võtmine (pikki) — 60 sm kõrgusel.

Tasakaalu-võitlus üksik- ja rühm-võitlusena ühe ja mõlema käe tegevusega 40 sm kõrgusel.

8. Jooksud, keksimised ja võimlemissammud.

Kestvusjooks 6 min. 1000 m jooks — kestvusjooksuna. Jooks raskusega. Takistusjooks 60 m jooks 11 sk. Teatejooks edasi-tagasi kuni 60 m. Teate edasiandmine liikuva stardi juures (käsi puusal ja käe sirutusega taha). Kartulijooks kuni 75 m. Jooks — tagurpidi, kahekaupa jne. kuni 20 m. Keksimine: ühel jalal ja koosjalu (ette ja kõrvale) kuni 20 m ning kükis kuni 15 m. Madala stardi võtmine.

Hõljehüpe (Webehops). Järelevõttehüpe (Nachstellhupf). Löökhüpe (Schlaghopsen). Risthüpe (Schwenghopsen). Kahekordne šotihüpe (Doppelschottishupf). Algkoolis läbivõetud võimlemis-sammude kordamine. Läbivõetud sam-mude ühendamine.

Rahvatantsud:

Karasimm. Piru polka. Üks, kaks, kolm. Kuppari moori. Mustlase polka. Inglise. Pikk ingliska.

Harilik polka. Valtser.

10. Erilised kereharjutused.

a) *Pingulavad painutused*: Istes, põlvilistes, põlvseisus (redeli ehk poomi abil); põlvseisust toetusega abaluude all (poomil); kaasabiga seisust toetusega abaluude all.

b) *Abaluu ja seljalihaste harjutused*. Passiivsed painutused kaasabiga (selja sirutused) — istes, põlvilistes, põlvseisus, seisus, rippes jne.

Kere painutused taha (rinnust): varvasseisust kõrvale, — kallutus-väljaseadest taha, varvastelseisust, seisust kinnitatud jalaga, põlvseisust jalg sirutatud kõrvale, seisust varvastele tõusmisega — kätega puusas, selja taga, taga seespool, taga kõrval-all; istest, põlvilistest, põlvilseisust, põlvseisust, harkseisust, algseisust — kätega õlgadel, kõrval, rinnal, pea peal.

Rinna tõstmine lamades kõhuli: kätega õlgadel, kõrval ja pea peal. Lama-

14 Ujumine rinnuli ja küljeli. Ujumise oskus nõuetav.

15. Suusatamine, uisutamine ja kelgutamine, kui abinõud võimaldavad.

VIII õppeaasta.

I liik.

Ettevalmistavad harjutused:

a) Korraharjutused: lugemine jagudeks, käigud, väljamarssimisega ette ja ümberpöördega tagasi ühte viirgu. Nelja viirgu võtmine kaarkäiguna keskelt (kuue ajaga). Käimine jagudes. Jagudesse võtmine marssimisega taha ja ette (kaar-käiguna).

b) *Käigud ja sammud*: käimine ette — väljaastetega ette, ette-väljapoole ja väljaseadega ette; kõrvale — väljaastetega kõrvale ja risti. Marssimine takteerimisega $5/4$ ja $6/8$ taktis (muusika, laulu ehk metronoomi saatel).

c) *Harjutused abinõudeta*: (kohal ja liikumisel): *väljaseade taha ja taha-väljapoole, kallutus-väljaseade taha ja taha-väljapoole, väljaste kõrvale, käed*: ülal; kõverdatud ette; ringitaoliselt ülal, ees ja kõrval; ees-ülal; üks käsi kõrval — teine ringitaoliselt ülal ja ringitaoliselt kõrval. *Väljaseade ette, ette-väljapoole ja kõrvale, käed*: ülal; kõverdatud ette; üles-sissepoole; üks kõrvale ülesse, teine alla; üks ette-ülesse, teine taha; ette-ülesse; üks ülesse, teine ringitaoliselt ülesse, ringitaoliselt kõrvale, kukla ja kõrvale. *Poolkükkk* ühel jalal kätega ülemistes olekutes. *Täiskükkk*, käed ülemistes olekutes. Kallutus-väljaseade ette, ette-väljapoole ja kõrvale, käed: ülal; õlgadel; kõrval-ülal; ülal, sõrmed risti; üks ülal, — teine puusas, kuklas, selja taga ja kõrval; kõverdatud ette; ringitaoliselt ülal, ülal seespool; üks kõrval ülal — teine kõrval all; üks ees ülal — teine taga. Väljaste ette ja taha; käed: pea peal; kuklas; õlgadel; kõverdatud taha ja kõrvale, üks käsi kõrval ja rinnal, teine kuklas; taga sõrmed risti, kõrval all; ringitaoliselt kõrvale. Kallutus-väljaste kõrvale, käed: ees, taga, kõrval, puusas, selja taga, kuklas, rinnal, kõverdatud kõrvale.

c) Harjutused keppidega: löögid ühe käega kepi otsast kinni hoides: ülalt

ette, horisontaalne löök paremale (vasakule), nõlvaklöökk ülalt alla ja alt ülesse. Löögid kahe käega ühest kepi otsast kinni hoides: nõlvaklöökk alt ülesse ja horisontaalne — paremale (vasakule). Vastavad kaitses. Eelmistes klassides läbivõetud kepiolekud käteolekute vastava raskusega, ühenduses seisakutega.

d) Harjutused nuiadega (kus seesugused olemas): keskmised ringid eesfrontaalses tasapinnas: all — sissepoole, väljapoole, vasakule ja paremale. Suured ringid horisontaalses tasapinnas. Väiksed ringid: a) eesfrontaalses tasapinnas — all ja kõrval, sisse- ja väljapoole; b) sagitaalses tasapindades — all ja ees (seespool kätt, käsi) ette- ja tahapoole; c) horisontaalses tasapinnas — ees kõrval (ühe käega) sisse- ja väljapoole. Väikeste ringide ühendamine suurte kaarte ja ringidega. Nuiade tarvitamine vabaharjutuste raskendamiseks. Kõigis ülalnimetatud seisakutes (välja arvatud täiskükkk ja poolkükkk ühel jalal) võib teha käte ja jalgade liigutusi, kere pööramisi, väänamisi, painutusi ja kalutusi; pealiigutusi jne.

e) Keha tehnika: Lõdvendused vaagna ringist. Painduvuse harjutused ja juhitud liigutused ühes käte, käsivarte ja lainetega. Kordamine.

II liik.

1. Ripped.

Seisust — pealetõmme eest ja tagant (kaasabiga). Rippes käte kõverduks kaasabiga ja ilma (jõudumööda). Rippes liikumine horisontaal-sihis: a) kõrvale õtsega ja ilma — üks käsi rööpal ja teine pulgal, mõlemad käed pulkadel ehk rööbastel ühenduses VII õppeaasta rippharjutustega; b) ette ja taha — õtsega kõrvale ja ilma — mõlemad käed rööbastel ühenduses jalgade liigutuste ja kergemate rippharjutustega ning üks käsi pulgal ja teine rööpal; c) liikumine rööpal kõrvale — pööretega (õtsest ja ilma). Kohal hüpped (rippes). Rippes rööbastel liikumine nõlvaksihis alla, hüpetega ette ja taha ning horisontaal-sihis — kõrvale, ette ja taha ühes jalgade liigutustega.

2. Ronimised.

Käimine redelit mööda ülesse ja alla vertikaal- ja nõlvaksihis ning ülemine-

kud ülemiselt poolelt alumisele ja ümberpöördult. Ronimine: raskusega kõie ülesse viimisega; kiiruse peale ja ühenduses rippharjutustega (latt ja kõis).

3. Vedamised, tõukamised, tõstmised ja kandmised.

Kaasõpilase kandmine ühel õlal ühe käega ja süles (paarides). Kõievedu nelinurgas. Kõievedu ja tõukamine viirgudena (vastamisi). „Leiva ahju viskamine“. Tõuked keppidega näod vastamisi ja käed ülal. Vedamine keppidega seljad vastamisi, käed ülal. „Kellatila nelja kaupa“. Alamates klassides vastuvõetud tõukamise-, vedamise-, tõstmise- ja kandmise-harjutuste kordamine, raskendades kestvuse suurendamisega.

4 Visked ja tõuked.

a) *Võimlas ehk platsil*. Märki visked väikse palliga 16 m pealt, tabavus paremaga 50% ja vasakuga 25%. Ontivisked: võrkpalliga 15 m, korvpalliga 10 m, meditsiinipalliga — võistlusena. Kaugusvisked (heited) ühe käega: võrkpalliga — paremaga 20 ja vasakuga 18 m, korvpalliga — paremaga 12 ja vasakuga 10 m, meditsiinipalliga — võistlusena. *Korvi visked eest ja kõrvalt, karistusjoone kauguselt — tabavuse peale*.

b) *Platsil*. Kaugusvisked väikse palliga, tabavusega — paremaga 30 ja vasakuga 25 m. Odavisked — paremaga 17 ja vasakuga 12 m (viiesaja g). Kettaheide hooga, paremaga 14, vasakuga 11 m. Kuulitõuge 3 — 6 kg kuuliga, paremaga 7 ja vasakuga 6 m. Lume-palli, kivide jne. kaugusvisked.

5. Endakaitse ja pealetung.

Jalalöögid säärelusse ja kubemesse vastavate kaitsetega. Vastase mahaviskamine põlvili laskmisega ja üle puusa. Vabastamine käte võtetest ja eest vööst. Haaklõök alt, tutvumine tundelikkude kohtadega inimese kehal.

6. Viskemängud.

Võrkpall, rajapall, kuningapall, kurnimäng ja laptuud mitmesugustes variatsioonides.

III liik.

Tasakaalu-harjutused. Kaalseisud: a) ette kõverdatud jalal, käed kuklas, ringitaoliselt ülal, kõrval-ülal; b) ette sirutatud jalal, kätega — puusas, õlgadel ja pea peal; c) põlvel, kätega — õlga-

del; d) kõrvale, käed — kõrval, õlgadel, puusas, üks käsi all, teine reiel. Seisust ühel jalal: põlv kõverdatud ette ja kõrvale; jalg sirutatud ette, kõrvale ja taha, — käte liigutused, ühendatud jala liigutustega. Tasakaalu-võitlused. *Tasakaalu-puul*. Käimine ette: harilik, käed kõrval ja käte liigutustega, järelevõtte sammudega, raskustega, paarides ette-taha 170 sm kõrgusel. Käimine: taha — harilik ja järelevõtte sammuga; ette — põlvili laskmisega, väljaseadega ette ja taha; pööretega; istes ja rippes pealetõusmine seisu; kõrvale, 120 sm kõrgusel. Seistes ühel jalal — jala sirutused ja põlve kõverdused ette, taha ja kõrvale; möödakäimised; kaalseis kõverdatud jalal ette ja põlvel; ahvikäik; isteseisu võtmine — 70 sm kõrgusel. Tasakaalu võitlus üksik- ja rühmvõistlusena ühe ja mõlema käe tegevusega — 50 sm kõrgusel.

IV liik.

1. Hüplemised.

Koosjalu lüües jalgu õhus kokku üks, kaks ja rohkem korda. Isteseisus jala heitmise kõrvale. Hüppenõõriga. Kordamööda kõrvalt ühe käe võtmisega üle teise — eest ja tagant. Ühel jalal konksulöögiga. Koosjalu mõlemaid jalgu ette heites. Paarides näod vastamisi (kätest kinni hoides, käed õlgadel, kõrval) sama ehk eripoolseid jalgu kõrvale heites, üks heidab vasakut jalga ette, teine paremat taha (jala vahetusega ja ilma) jne.

2. Tantsud.

Räditants. Tuljak. Vingerpolka. Sepp, tšiskapolka. Kivikasukas. Hüppetants.

3. Jooksud.

Kestvusjooks 7 m. Tuhandemeetri jooks aja peale. Jooks raskusega 60 m, takistusjooks kuni 75 m — aja peale ja võidujooksuna, 60 m jooks 10,5 sek., 75 m — 14 sek. ja 100 m — 16 sek. Teatejooks edasi-tagasi 75 m ja liikuva stardiga kuni 60 m — aja peale ja võistlusena. Kartulijooks kuni 100 m. Jooks tagurpidi, paarikaupa ja muud jooksuteisendid kuni 30 m. Keksimine: ühel jalal ja koosjalu — ette ja kõrvale kuni 30 m ja kükis kuni 20 m.

Võimlemissammud. Löökhüpe jala

vahetusega (Wechselhopsen). Masurka otse ja põiksamud. Minueti samm. Nimetatud sammude ühendused.

Jooksumängud.

Pesapall. Korvpall. Käsipall. Löökpall.

V liik.

Eirilised kereharjutused.

1. Pingutavad painutused: põlvilistest põlvili tõusmisega, harkseisust, algseisust (redelil ehk poonil); seisust toetusega abaluude all (poom); kaasabiga seisust toetusega kuklast (paarides).

Abaluu ja seljalihaste harjutused.

Kere painutused tahá rinnust; varvasseisust kõrvale; käiksammeisust kõrvale, kallutusväljaseadest taha, väljaastest kõrvale, varvastel seisust, seisust kinnitatud jalaga, põlvseisust jalg sirutatult kõrvale, seisust varvastele tõusmisega, kätega — õlgadel, kõrval, rinnal, pea peal; istest, põlvilistest, põlvilseisust, põlvseisust, harkseisust, algseisust — kätega ringitaoliselt ülal ja kuklas.

Rinna tõstmine lamades kõhuli; kätega kuklas, ringitaoliselt pea peal; lamades toetuspunktiga reitel — kätega puusas, selja taga, taga koos, kõrval all.

Kere kallutused ette: harkseisust, sammseisust kõrvale, algseisust, sulgseisust, põlvilseisust kaasabiga, kätega — kuklas, ringitaoliselt ülal; varvasseisust kõrvale, väljaastest kõrvale, seisust kinnitatud jalaga, kätega — kõrval, õlgadel, pea peal.

Kere painutused ette: varvasseisust kõrvale, käiksammeisust kõrvale, kallutus väljaseadest taha, kallutus väljaastest ette — kätega õlgadel, kõrval, pea peal, kuklas, kõrval-ülal, ülal, kepiga turjal, kepiga pea peal jne.; kätega jalgadest, varvastest jne. kinnivõtmisega.

Kõhulihaste harjutused.

Kere kallutused taha: kägaristes, sirgistes, harkistes (jalad kinnitatud ehk kaasabiga), kätega — pea peal, kuklas, ringitaoliselt ülal. Kere painutused ette: lamades selili (jalad kinnitatud ehk kaasabiga), kätega — kõrval ja kepiga pea peal. Jalgade liigutused: lamades selili, käed all ehk kuklas — jalgade tõstmine,

kõverdamine ja sirutamine, tõstmine üle kepi, ringitamine, rattasõit, ujumisliigutused. Rippes põlvede tõstmine, jalgade tõstmine vahelduvalt, jala tõstmine üle abinõude.

Kere kallutused taha: põlvilistes, põlvseisus, pilvilseisus, kätega — kuklas, kõrval ülal, kepiga pea peal. Seisust ette kinnitatud jalaga ja väljaastest taha, kätega — pea peal, kuklas, ringitaoliselt ülal, kepiga pea peal. Tugilamades jalgade liigutused ühendatult.

Vahelduvad kereharjutused.

Painutused kõrvale: istes (maas, pingil jne.) põlvilistes, põlvilseisus, põlvseisus, harkseisus, algseisus, varvasseisus kõrvale, väljaastest kõrvale, seisus kinnitatud jalaga, kätega — ringitaoliselt ülal, ülal, üks käsi õlal, teine kõrval, kepiga pea peal ja ülal; põlvseisus jalg sirutatud kõrvale, väljaseadest kõrvale, varvastel-seisust, põlvilistest põlvili tõusmisega, poolkükis kätega kõrval, õlgadel, kuklas, pea peal, kepiga turjal, üks käsi puusas ehk selja taga, teine ülal. Lamades kõhuli (jalad kinnitatud ehk kaasabiga), kätega — kuklas, ringitaoliselt ülal, kepiga pea peal. Lamades küljeli puusa toetusega pingile (jalad kinnitatud ehk kaasabiga), kätega — õlgadel ja pea peal. Tugilamades kõrvale käte ja jala liigutused.

Pöörämised: istes, põlvilistes, põlvilseisus, põlvseisus, harkseisus, algseisus, väljaastest kõrvale, kätega — kuklas, ringitaoliselt ülal, ülal, kepiga pea peal, üks käsi kõrval, teine õlal, rinnal, ringitaoliselt ülal ehk ülal; väljaastest kõrvale, väljaseades kõrvale, põlvseisus jalg sirutatud kõrvale, põlvilistes põlvili tõusmisega, kätega — kõrval õlgadel, pea peal, kepiga turjal, üks käsi kõrval, teine selja taga, rinnal, õlal ehk pea peal.

Väänämised: istes, põlvseisus, põlvilistes, harkseisus, algseisus, kätega — pea peal, kuklas, kepiga pea peal; väljaastest kõrvale, kätega — selja taga koos, puusas, õlgadel, kepiga turjal.

M ä r k u s. Vaata 7 õp. a.

Roomamised. Eelmistes klassides läbivõetud roomamisviiside kordamised.

VI liik.

Hüpped.

Eelmistes klassides läbivõetud hüpete kordamine, raskendades neid kauguse, kõrguse, sügavuse, kõrgus-kauguse suurendamisega.

Uute läbivõtmine.

Võimlas: Käärhüpe sangadeta. Kaarhüpe sangadeta. Hundihüpe sangadel ja keerdhüpe sangadeta põiki hooga. Vargahüpe ettevalmistavad harjutused. Üle-pea hüpe seisust. Kõrgushüpe hooga 70 sm ja hoota 55 sm. Kaugushüpe hooga 220 sm ja hoota 135 sm. Sügavushüpe 170 sm.

Spordiplatsil: kaugushüpe hooga 275 sm ja hoota 160 sm. Kõrgushüpe hooga (šoti hüppena) 95 sm ja hoota 75 sm. Opilaste tutvumine kõrgushüppe stiilidega. Teivashüpe, kui abinõud võimaldavad.

VII liik.

Rahustavad harjutused: a) aeglane käik, b) hingamisharjutused, c) lihtliigutused.

VIII liik.

Jalutuskäigud kuni 15 km. Ujumine rinnuli ja küljeli. Suusatamine, uisutamine ja kelgutamine.

Organisatsioonide teated

Avalikkude koolide õpetajate koosseis ja palgaolud 1925/26 õppeaastal.

Käesoleva aasta esimesel poolel alustas EÕL. andmete kogumist õpetajate koosseisu ja palgaolude kohta, et saada üksikasjalisem ülevaade neis küsimis; viimase puudumist tunti eriti valusalt õpetajate palgaolude parandamise küsimuste arutamisel. — Andmete saamiseks pööras EÕL. büroo ankeediga maakonna liitude ja iseseisvate ühingute poole, kes siis muretsesid tarvilikud vastused koolivalitsusilt. Tarviliku materjali esitasid — peale Tartumaa Õp. Liidu ja Tallinna Õp. Seltsi — kõik

maakonna liidud ja iseseisvad ühinged. Andmed Tartumaa ja Tallinna õpetajate kohta tuli EÕL-l. muretseda täh. koolivalitsusilt otsekohe.

Uurimiseks loeti kõige sündsamaks olukord *detsembrikuus*, kus kõik õpetajad juba lõpulikult kohtadel ja liikumisi õpetajate koosseisus kõige vähem. — Saadud materjali töötas läbi ja seadis sellest tarvilikud statistilised ülevaated EÕL. ülesandel kokku haridusministeeriumi statistik *hr. Rud. Alas*. Avaldame siin mõned kokkuvõtted neist ülevaateist.

I. Õpetajad haridusjärkude järele.

Haridusjärkude kohta on teateid 4408 õpetajalt. Neist on I j. 639, II j.

I järgu õpetajaist on algkoolides	21%	kesk- ja kutsekoolides	79%
II " " " "	92%	" " "	8%
III " " " "	94%	" " "	6%

Algkoolides on üldse 3604 õpetajat, neist I järgus 3,8%, II j. 87,2% ja III j. 9% Keskoolid.**), " 804 " " " 62,4%, " " 35,2% " " 2,4%

Linna ja maa vahetõlde näitab järgmine tabel: (protsentides)

Koolitüüp	I j.		II j.		III j.	
	linnas	maal	linnas	maal	linnas	maal
Algkoolides	11,4	2,0	85,9	87,4	2,7	10,6
Keskoolides	35,5	35,5	62,5	60,5	2,0	4,0

***) Ühes kutsekooli õpetajatega.

3427 ja III j. 342. Protsentides: I j. 14,5, II j. 78,0 ja III j. 7,5. Esimeses haridusjärgus on õpetajaid algkoolides 138, keskkoolides 487 ja kutsekoolides 14*); teises järgus algkoolides 3144, keskkoolides 256 ja kutsekoolides 27, ja kolmandas järgus algkoolides 322, keskkoolides 14, kutsekoolides 6.

Selgub, et linnas on algkoolide õpetajate hariduseline koosseis tugevam. See paistab ka keskkoolide juures silma, kuid mitte nii märgatavalt.

Kolmandas haridusjärgus on veel linnas algkoolides 20 ja maal 302 õpetajat. Ühtegi kolmanda järgu õpetajat ei ole algkoolides: Narvas, Pärnus, Viljandis, Paldiskis, Haapsalus, Rakveres, Võrus ja Petseris. Teised linnad ja maakonnad seisavad kolm. järgu õpetajatega järgmises vahekorras:

Linna/maakond	algk.õpet.üldse	neist III j.	6ehk	2%
Tallinnas	297	neist III j.	6ehk	2%
Valgas	48	" " "	2	4%
Harjumaal	238	" " "	10	4%
Tartumaal	444	" " "	23	5%
Viljandim.	219	" " "	10	5%
Tartus	166	" " "	11	6%
Valgam.	114	" " "	10	9%
Virumaal	435	" " "	35	8%
Petserim.	206	" " "	17	8%
Pärnum.	272	" " "	29	10%
Võrumaal	258	" " "	27	10%
Saaremaal	185	" " "	35	18%
Läänem.	251	" " "	102	40%

Nõnda algab III j. õpetajate protsent 2 peale ja ulatab 40-ni. Läänemaal on seisukord kõige halvem, sellele järgneb Saaremaa.

Üldiselt on aga III haridusjärk kadumas.

2. Õpetajad palgaastmete järele.

Palgaastmete järele on arvestatud 4389 õpetajat. Neist on:

Koolitüüp	Viljandi											Kokku	
	VI	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11
Algk.				215	82	634	633	551	739	790	83	58	3587
Kesk- ja kutsek.	12	16	107	69	119	150	150	86	82	5	2	4	802
Kokku	12	16	109	84	201	784	783	637	821	795	85	62	4389

Kui nüüd lugeda VI—3 kõrgeks, 4—7 keskmiseks ja 8—11 madalaks astmeks, siis saame sellelt seisukohalt õpetajaid

*) Kutsekoolide õpetajate arv on väike, kuna paljud on näidatud keskkooli õpetajate hulgas.

a) kõrgetes palgaastm.algk.17,kesk.204,kokku 221
b) keskmistes " " 1900 " 505 " 2405
c) madalates " " 1670 " 03 " 1763

Peab ära märkima, et see käib muidugi õpetajate palgaseaduse kohaselt. Kui aga võtta aluseks ametnikkude palgaseadus, siis peaksime lugema kõrged palgaastmed ja neis seisvad õpetajad keskmiste liiki, kuna ülejäänud lähemid alamatesse palgaastmetesse.

3. Õpetajad teenistusvanuse järele.

Selle küsimuse uurimiseks on teateid 3461 õpetajalt.

Teenistusvanuse järele on:	algkoolides	683 (% 25),	kesk- ja kutsekoolides	164 (% 22,4)
1—4 a.	677 (% 24,5)	"	166 (% 22,5)	"
4—8 a.	390 (% 14,5)	"	121 (% 16,5)	"
8—12 a.	979 (% 36)	"	281 (% 38,6)	"
üle 12 a.				
Kokku	algk. 2729 (%100)	kesk- ja kutsekoolides	732 (%100)	

Selgub, et meie õpetajate vanaduseline koosseis ei ole sugugi nõrk. Noori õpetajaid on algkoolides 25 ja kesk- ning kutsekoolides 22,4 %. Üle 12 a. teenistus-aastates on aga õpetajate arv võrreldes teistega kõige suurem. Siis selgus veel, et kesk- ja kutsekoolides on õpetajate vanaduseline koosseis tugevam,

mis muidugi ka täiesti loomulik, kuigi see vahe algkooli õpetajatega võrreldes ei ole kuigi suur.

Edasi, jälgides sellelt seisukohalt õpetajate koosseisu linnades ja maal, näeme järgmist:

a) algkoolides:

1—4 a. linnades	42 (% 10,4),	maal	641 (% 27)	kokku	683 (% 25)
4—8 a. "	108 (% 26,8)	"	569 (% 24)	"	677 (% 24,5)
8—12 a. "	68 (% 16,8)	"	322 (% 14)	"	390 (% 14,5)
üle 12 a. "	185 (% 46,0)	"	794 (% 35)	"	979 (% 36)
Kokku linnades 403 (%100), maal 2326 (%100) kokku 2729 (%100)					

Järjelikult, suurem hulk noori algkooli õpetajaid töötavad maal. Linnades on seisukord palju parem. Sama võib öelda ka keskkoolide kohta, nagu alljärgnevaist arvudest näeme.

b) keskkoolides:

1—4 a. linnades	128 (% 19,6),	maal	36 (% 45,0)	kokku	164 (% 22,4)
4—8 a. "	148 (% 22,7)	"	18 (% 22,5)	"	166 (% 22,5)
8—12 a. "	113 (% 17,3)	"	8 (% 10,0)	"	121 (% 16,5)
üle 12 a. "	263 (% 40,4)	"	18 (% 22,5)	"	281 (% 38,6)
Kokku linnades 652 (%100), maal 80 (%100) kokku 732 (%100)					

Siin on aga huvitav veel ära märkida, et keskkoolid jäävad algkoolidest õp. teenistusvanuse järgi maha linnades linna algkoolidest ja maal maa algkoolidest peaaegu ühel määral. Nii siis oleks lõpuks tähendada, et kõige kehvem seisukord vanemate õpetajate poolest valitseb maa keskkoolides. Maal asuvad keskkoolid jäävad tahapoole isegi maa algkoolidest, kus, nagu nägime, isegi küllalt suur. arvul noori õpetajaid töötab.

4. Õpetajad antud nädalatundide arvu järele.

Siin on arvestatud 4422 õpetajat. Neist on andnud tunde:

1—5 t. algk.	29 (% 0,8),	kesk- ja kutsek.	36 (% 4,5)	kokku	65
5—10 "	50 (% 1,3)	"	89 (% 11,2)	"	139
10—15 "	92 (% 2,5)	"	145 (% 18,4)	"	237
15—20 "	92 (% 2,5)	"	88 (% 11,1)	"	180
20—25 "	187 (% 5,2)	"	148 (% 18,7)	"	335
25—30 "	1591 (% 43,7)	"	179 (% 22,8)	"	1770
30—35 "	1582 (% 43,6)	"	89 (% 11,2)	"	1671
üle 35 "	9 (% 0,3)	"	16 (% 2,1)	"	25
Kokku algk. 3632 (% 100), kesk- ja kutsek. 790 (% 100) k. 4422					

Tunniandjaid on keskkoolides palju, niisama tuleb neid ka algkoolides mitmesuguste oskusainete peale, nagu: usuõpetus, tervishoid jne., kus õpetavad kohalikud kirikuõpetajad, arstid jne. Samuti näeme paljudel õpetajatel ülenormi tunde nii alg-, kui ka keskkoolides.

5. Õpetajad sasdud kuupalga summa suuruse järele.

Kuupalga järele on arvestatud 4358 õpetajat. Kui normipalgale ligi arvata ka ülenormi tundide tasu, siis on õpetajate kuupalk (ilma perek. abirahata) järgmine:

kuni 5000 mk. algk. 217 (0/0 6,1)	kesk- ja kutsek. 177 (0/0 22,2)	kokku 394
5000—7500 " " 1848 (0/0 51,8)	" " " "	1999
7500—10.000 " " 1279 (0/0 36,0)	" " " "	1444
üle 10.000 " " 216 (0/0 6,1)	" " " "	521
Kokku algkool. 3560 (0/0 100), kesk- ja kutsek. 798 (0/0 100)		kokku 4358

Et aga need arvud ei näita õpetajate kuupalga summat, mis saadakse normi tundide eest, siis toon selle kohta järgneva ülevaate.

6. Määraliste õpetajate põhipalk.

Arvestatud on siin 3440 määralist õpetajat. Nende kuupalk algab 4—4,5 tuh. margast, ulatades üle 20 tuhande (keskkoolides).

kuup. kuni 5000 m. algk. 110 (0/0 3,5)	kesk- ja kutsek. —	kokku 110
" 5000—7500 " " 2086 (0/0 67,7)	" " 83 (0/0 23,6)	2169
" 7500—10.000 " " 826 (0/0 26,7)	" " 132 (0/0 37,5)	958
" 10.000—15.000 " " 65 (0/0 2,1)	" " 119 (0/0 33,8)	184
" üle 15.000 " " 1 (0/0 —)	" " 18 (0/0 5,1)	19
Kokku algkoolis 3088 (0/0 100), kesk- ja kutsek. 352 (0/0 100)		kokku 3440

Kõige suurem arv õpetajaid saavad algkoolides palka 5000—7500 marka ja keskkoolidss 7500—10.000 mk.

E. Õ L. asemikkudekogu aastapeakoosoleku

EÕL. juhatus otsustas kokku kutsuda 24. oktoobriks s. a. Koosoleku päevakorras on: 1925/26 aasta aruanded, 1926/27 a. tegevuskava ja eelarved, valimised ja õp. palgaküsimus. Koosolek peetakse Tallinnas, EÕL. ruumides.

Riigi- ja omavalitsuseteenijate üleriiklik kongress

kutsutakse kokku 17. oktoobriks s. a. Päevakorras riigi- ja omavalitsuse teenijate palga- ja koosseisude küsimus.

E. Õ. L. uued ruumid.

Et EÕL. senistesse ruumidesse oli kogunud aja jooksul mitu organisatsiooni ja ettevõtet (EÕL. büroo, „Kasvatus“, „Noorusmaa“, „Töökool“, Õpetajate Ühispank j. t.) jäid tegutsemisvõimalused neis paratamatult kitsaks. Nüüd on EÕL. juhatusel läinud korda samas majas oma tarvitamiseks saada senisest märksa avaramad ruumid — nimelt 11 vähemat tuba ja saal umbes 150 inimese jaoks. Neisse ruumidesse asuvad peale ülalnimetatud õpetajate organisatsioonide veel Eesti Haridusliit, Eesti Karskusliidu Harjumaa osakond, Kiriklik Karskusliit, Karskus-Selts „Idee“ ja Kultuurtahtelise Noorpõlve Tallinna osakond.

Ühiselt Harjumaa Õpet. Liiduga korraldab EÕL. neis ruumides *õpetajate sissesõidu kodu*, esialgu 3 voodiga. Edaspidi, kui läheb korda muretseda

vastav sisseseade, avatakse samas veel *õpetajate pedagoogiline raamatukogu* ja *lugemislaud*, kus saadaval kodu- ja välismaade parem pedagoogiline kirjandus ja kõik kodumaa ajalehed ning ajakirjad. Saal on mõeldud üldiseks kasutamiseks kõigile kaasüürnikele ja selles korraldatakse koosolekuid, loenguid ja, edaspidi, võimalikult igal nädalal kord, õpetajate ja teiste haridustegelaste *klubiõhtud* ettekannetega, vaielus-koosolekutega jne.

Pärnumaa õpetajatepäeva

kavatseb korraldada Pärnumaa Õpet. Liit septembrikuu teisel poolel.

Harjumaa õpetajate kongress

on 26. septembril E. Õ. L. ruumides. Päevakorras referaadid õpetajate kutsehuvidest ja organiseerimisküsimusist (J. Rummo), õpetajate majanduslikkudest organisatsioonidest (A. Janson) j. m.

Läänemaa Õpetajate Liidu aastapeakoosolek

on 12. septembril s. a. Haapsalus.

Kroonika.

EÕL. pedagoogilised nädalad,

mis peeti *Kuresaares* 8—16 augustini s. a. ja *Võrus* 15—23 augustini s. a., õnnestusid nii sisuliselt kui ka osavõtjate arvult ootamatult hästi. Tähendatud nädalail lugesid järgmised lektorid: *V. Raam* — *pedagoogikast* (8 t.), *E. Martinson* — *eesti keele metoodikast* (12 t.), *Chr. Brüller* — *matemaatika õpetamisest* (11 t.), *J. Part* — *loodusloolistest ekskursioonidest* (18 t.) ja *M. Aul* — *ajaloo metoodikast* (ainult *Kuresaares*) (8 t.). Loenguid saatsid näite- ja läbirääkimiste tunnid, ja ekskursioonid. Osavõtjaid oli: *Kuresaares* — 126 õpetajat, neist mehi — 87, naisi — 39; koolitüüpide järele: keskkoolide õpetajaid — 6, algkoolide õp. — 119. *Võrus* on olnud osavõtjaid üle 200 (täpsemad andmed ühes aruannetega ei ole veel jõudnud toimetusse).

Saarte pedagoogilise nädala kordamineku kohta kirjutab Saarte Õp. Ühing. Liidu juhatus Eesti Õp. Liidule järgmist:

„Saarte Õp. Üh. Liidu juhatus avaldab südamlikku tänu pedagoogilise nädala korraldamise eest Saaremaal. Nädal on täiesti korda läinud, nagu seda kõikide osavõtjate üksmeelne otsus tunnistas. Nädala eduks aitasid kaasa sünnis aeg, ainete valik, paras tundide arv ning head lektorid“.

Kuresaares ilmuv „*Meie Maa*“ Nr. 94 (24 augustist) pühendab pikema kirjutuse pedag. nädalale, pealkirjaga „*Mulleid pedagoogiliselt nädalalt*“, kus lausub muuseas järgmist:

„EÕL. poolt *Kuresaares* s. a. korraldatud pedagoogiline nädal õnnestas täiesti, ta läks paremini korda, kui vast ette arvati, sest: juba see on väärtus, et igasuguse välise surve ja sundusega vabalt üle Saare

120 õpetajat kokku tulid täiendama enda teadmisi, laiendama enda silmaringi, tutvumedes uuemate meetodidega kasvatuse alal“.

„Ja et ped. nädalal loengutega esinesid parimad Eesti kasvatusteadlased, see peaks kaaluvaks tagatiseks olema põlglikult muigajaile ja alatises opositsioonis olejaile igasuguste kursuste suhtes“.

„Siin oli nüüd (aga) võimalus vabalt vestelda kõigiga, vabalt elavas sõnas. Väljaspool surnud kirjajähte, kuulata kõiki, mis huvitas üht või teist, sest on ju õpetajaskonnal rõõmud ja mured pea kõigil ühised“.

„Meelde tuletades üksikuid loengute seerijaid sellel nädalal, arvaks, et vist mõnigi hirmuga kasvataja, n. n. „raudse korra“ mees, võtab nüüd hr. Raami poolt suurima menu ja sütitusega sellel alal ette kantud loengute mõjul enda senised teetähised revideerimisele ja usun — asetab nii mõnedki ümber; samuti pakkusid värske mad puhangud meetodilistes küsimustes paljudele mõndagi huvitavat“*).

Samasugused teated tulevad EÖL-dule ka Võrus peetud pedagoogilisenädala kohta. Huvi nädala vastu oli nii suur, et loenguteks algul valitud ruum kõiki kuulajaid ei suutnud ära mahutada, nii et tuli ot-ida suurem ruum. Temperamentlikud Lõuna-Eesti ametiõed ja -vennad olid EÖL. esimehe E. Martinsoni ja lektorid otse üle külvanud poolehoiuavalduste, ovatsioonide, tänusõnade ja lilledega.

J. R.

E. Ö. L. õpetajate keskkooli kursuste esimene seeria

19. juulist — 24. augustini s. a. Tallinnas (V linnaalgkooli ruumides Vee-
renni tän.) on möödunud samuti, nagu pedag. nädaladki, kordamineku tähe all. Osavõtt neist kursustest on haruldasetel elav: kursustel töötada on avaldanud soovi üle 200 õpetaja, neist olid ilmunud loenguile kokku 148 õpetajat. Osavõtjate asukoha järele o'i pilt järgmine:

Maakond:	Naisõp.:	Meesõp.:	Kokku:
Harju	9	20	29
Järva	9	10	19
Lääne	3	6	9
Pärnu	4	9	13
Saare	1	16	17
Tartu	4	6	10
Valga	2	—	2
Viljandi	4	6	10
Viru	7	10	17
Võru	10	12	22
Kokku	53	95	148

Kursuslaste keskmine vanadus — 30 a.; keskmine praktika-aastate arv — 10. Arvesse võttes osavõtjate mitmekesist üldharidust, tuli töötada neljas erigrupis.

Töötundide arv kursustel oli:

1) Saksa keeles (lektor prl. Lukats)	114 t.,	100 kod. tööd.
2) Ladina „ („ hr. Vilhelmson)	94 „	„
3) Vene „ („ hr. Hildebrant)	64 „	211 „
4) Matemaatik. („ hr. Grüntal)	175 „	473 „
5) Joonistamises („ hr. Laarman)	70 „	„
6) Ajaloos („ hr. Orav)	6 „	„
7) Filosoof. eelk. („ hr. Paavel)	6 „	„
8) Maateaduses („ hr. Kents)	8 „	„
9) Füüsikas („ hr. Gutman)	6 „	„
Kokku		543 t. ja 783 kod. t.

Kursuste juhatajana tegutses energiliselt EÖL. juhatuse liige J. Grüntal.

Kursuslased võtsid tööd kursustel väga tõsiselt ja töötasid „sõna tõsisest mõttes palehigis“, nagu lausub kursuste juhataja omas aruandes.

Kursuslaste ja lektorite koosviibimine kursuste lõpupäeva eelõhtul kujunes südamlikumaks kõigist seni peetuist õpetaja sellaseist koosviibimistest. Kursuslaste esindajate poolt avaldati tänu

*) Kursiiv toimetusel.

EÕL. juhatusel energilise kaasabi eest õpetajate edasiharimisetöös ja õiguste kindlustamisel, ja lektoreile ning eriti kursuste juhatajale J. Grüntalile hoolika ja anduva töö eest loenguil. Lektoreile ja EÕL. juhatusel esindajale annetati

lilli. Kursuslaste esindajate tänusõnadele vastasid: EÕL. juhatusel nimel *J. Runmo*, EÕL. edasiharimistoimkonna nimel *A. Janson* ja lektorite nimel kursuste juhataja *J. Grüntal*.

— o.

Määrusi, korraldusi, ametlikke teadaandeid.

Võimlemisõpetaja kohta soovib (Ha-mi ringkiri 31. VII. 26, Nr. 22834) augustikuuks Preisi kehakasvatuse ülikooli lõpetaja *Leida Krebs*. Vabanevast võimlemisõpetaja kohast palutakse teatada kiires korras ha-mi'le.

Õpetajad on kohustatud osa võtma pedagoogikanõukogu istangutest (ha-mi ringkiri 31. VII. 26, Nr. 22883). Ha-mi kooliosakond tuletab veel kord meele, et kõik õpetajad on kohustatud osa võtma pedagoogikanõukogu koosolekute, vaatamata, millist ainet õpetaja õpetab või palju temal tunde.

Valitagu õpetajateks ainult karskusmeelsed isikud (ha-mi ärakiri 3. VIII. 26, Nr. 22812 Eesti Õpetajate Karskuskasvatustöödustavast kirjalik haridusministeeriumile 5. VI. 26, Nr. 81); õpetajate Karskuskasvatustöödustavast palub juhtida õpetajaid valivate asutuste tähelepanu asjaolule, et valitaks õpetajateks isikud, kes tõesti suudavad kasvatada oma karske eeskujuga õpilastes karskusveendumust ja nii kaasa aidata rahva üldisele karskenemisele.

Kooli võimlemise parmale järjele tõstmisest (ha-mi ringkiri 30. VII. 26, Nr. 22871). Kooliosakond teatab järgmist: 1) Ühisalgkoolide V ja VI klassides korraldatagu võimlemine poeg- ja tütarlastele eraldi. Õpetajaks olgu, kus võimalik, poeglastel mees- ja tütarlastel naisõpetaja. 2) Koolides, kus ei ole vastavaid võimlemisruume, tuleb võimalda igapäev 15 minutit vabas õhus. Halva ilma puhul jäetagu võimlemine ära. Talvel olgu võimlemine neis koolides talispordi laadi. 3) Vabas õhus võimlemisel olgu õpilased riietatud tervishoiu nõuetele vastavalt. 4) Võimlemisest mõneks ajaks võib vabastada ainult kooliarst. Pikemaks ajaks vabastamine võib sündida ainult pedagoogikanõukogu otsuse põhjal. Üksikuid juhtumistel õpetaja vabastab õpinäse tunnist.

Tööstuskoolide meister-instruktorite nimetamine vanemaks meister-instruktoriks (ha-mi ringkiri 6. VII. 26, Nr. 22603). Ha-mi on nõus vastava koolivalitsuse ettepanekul nimetama tööstuskoolide puu- ja metallosakondade ühe meister-instruktori vanemaks meister-instruktoriks. Vanema meister-instruktori palk on ühe astme võrra kõrgem teiste meister-instruktorite palgast.

Käsitöö õpetaja kohta soovivad (ha-mi ringkiri 6. VII. 26, Nr. 22393). Kooliosakond teatab, et käesoleval aastal lõpetasid Riigi kunsttöös-

tuskooli juures korraldatud keskkooli käsitöö õpetajate kursused 37 isikut. Lähemaid teateid nimetatud isikute üle võib saada Riigi kunsttööstuskooli juhatajalt (Tallinn, S. Tartu mnt. nr. 11, telef. 2-29).

Võimlemisõpetajatele (ha-mi ringkiri 6. VII. 26, Nr. 22605). Kooliosakond teatab, et võimlemisõpetajad võivad saada teateid edasiõppimise võimalustest väljamaa ülikoolides Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsuse teaduslikult sekretäriilt *Dr. H. Jürgenson'ilt* (Tartu, Pargi tän. nr. 8).

Koosseisude vähendamise tõttu vabastatud ametnikkude üle teadete andmisest (ha-mi ringkiri 28. VI. 26, Nr. 1339 Töö- Hoolekandeministeeriumi vastavast ringkirjast 23. VI. 26, Nr. 2826). Töö- Hoolekandeministeerium palub saada peale koosseisude vähendamise tõttu vabastatud ametnikkude teenistuslehe ärakirja ka nende viimane aadress. Vabastatud õpetajate kohta soovitakse teada, milliseid keeli nad valitsevad.

Riigiametnikkude ja teenijate ühekordne palgalisa välja maksmisest (ha-mi ärakiri 10. VI. 26, Nr. 52293 Vabariigi Valitsuse otsusest 7. VIII. 26). Palgalisa maksetakse järgmiselt:

1) alates 7. aug. s. a. esimene osa pooles suuruses kuupalgast ja pooles suuruses perekonna-abiraha kuu määra;

2) alates 1. oktoobrist s. a. teine osa - samuti pooles suuruses kuupalgast ja pooles suuruses perekonna-abiraha kuu määra. Lisatasu, mis suurem ei ole, kui 3000 - marka, maksetakse välja korraga ühes perekonna abirahaga.

Avalikkude keskkooli tunnikavade kohta (ha-mi ringkiri 10. VIII. 26, Nr. 22168). Ha-mi otsustas oma määruses s. a. 15. juuni nr. 2-168 avalikkude keskkoolide tunnikavade kohta teha muudatusi. Määrus parandatud kujul avaldatakse Riigi Teatajas.

Soome keele- ja hõimuõpetuse sisse toomisest Eesti keskkooli (ha-mi ärakiri 20. VIII. 26, Nr. 2751 Soome- ja Eesti üliõpilaskondade asemikkude kogu juhatusel vastavast kirjalik ha-mi'le). Asemikkude kogu juhatajad paluvad, et võetaks keskkooli kavasse soome keele ja hõimuõpetus. Eesti-Soome üliõpilaspäevad on pidanud soovitatavaks võtta soome keele ja hõimuõpetus ka Eesti õpetajate-seminaride kursusse üliõpilas-

päevad on otsustanud pöörata vastavate ettepanekutega eesti keele suhtes Soome haridusministeeriumi poole.

V. Raudsepp'a „Võrdlustabelid“ (ha-mi ringkiri 13. VIII, 26. Nr. 23041). „Võrdlustabelid“ saadaval autorilt (Võru, Tartu t. 4 b.).

Riigiasutuste ja koolivalitsuste igakuulised krediidi nõuded tulevad esitada varakult (ha-mi ringkiri 17. VIII 26. Nr. 52415).

Eriaineliste gümnaasiumide suvipraktika (ha-mi ringkiri 19. V. 26). H-mi kooliosakond teatab,

et ringkiri, 1925 a. 6. maist nr. 21677 eriaaineliste gümnaasiumide suvipraktika kohta jääb maksma ka 1926 aastal, kus juures ringkirja eelviimses lõikes nimetatud aruande ja pedagoogikanõukogu kokkuseatud korralduse ha-mile saatmise ühiseks tähtajaks on 15. oktoober s. a.

Tööstusõpilaste kooli lõputunnistuse vorm (ha-mi ringkiri 18. V. 26 a. Nr. 21456). Haridusministeerium saatis maakonna- ja linnakoolivalitsustele täpse tööstusõpilaste kooli lõputunnistuse vormi.

Koolitarvete- ja kirjastusühing

„TÖÖKOOL“

Rataskaevu tän. nr. 22. — Tel. 14-63.

Käesoleval õppeaastal hakkab O.-ü. „Töökool“ töötama õpetajate kooperatiiv ühinguna, mille ülesandeks on muretseda koolidele paremat õppematerjali võimalikult mõõdukate hindadega.

„Töökool“ pakub, nagu eelmiselgi aastatel koolidele kõiksuguseid õppevahendeid:

projektsioonaparaate, paraskoope, meil ja väljamaal valmistatud diapositiive, keemilisi klaasnõusid, klaasakvaariume, kodu- ja väljamaal kirjastatud raamatuid, kirjutusmaterjaali jne. - - -

Kooperatiiv „Töökool“ loodab, et Teie toetate õpetajate ettevõtet isikliku osavõtuga kui ka tellimistega. Ühing „Töökooli“ põhikirja järgi määratakse tema puhaskasu, mis jääb järele harilikust dividendist ja asutuse ärilisest täiendamisest, toetuseks õpetajate ettevõtetele, nagu õpetajate kodudele, sanatooriumidele ja teistele asutustele, mis töötavad kooli ja õpetajaskonna huvides. Seepärast on energiline toetus õpetajaskonna poolt „Töökooli“le“ ühtlasi mõjuvaks toetuseks ka tähendatud kultuuriliste ettevõtete ja organisatsioonide ellukutsumisel ja elu- jõuliseks tegemisel.

On ilmunud.

On ilmunud.

TÖÖ-ÕPPUS.

Käsitöö pildiaegkiri koolile ja kodule.

Ilmub iga veerandaasta lõpul. Tellimishind 125 marka aastas, üksiknumber 40 marka.
Kuulutuste hinnad kokkuleppel.

Toimetuse ja talituse aadress: Rakvere, Vaksali tän. nr. 30, krt. 1.

Nr. 1 sisu: Toimetuse poolt. — Koorimata puu- ehk kepptööd. — Sissejuhatus õmblustööde lõigetes. — Keedukasti kodune valmistamine. — Kasulikke pisiasju. — Tõeteri. — Teateid ja kuulutusi.

Nr. 2: Paberivoltimise tööde põhi-kava. — Traadist „pähkliid“ peamurdmiseks. — Elektriga kärbsepüüdja. — Painduva tallaga puu-sandaalide isevalmistamine. — Uutmoodi panipaik harjadele. — Kokkupandav väikepesu-kuivataja. — Kasulikke pisiasju. — Teateid ja kuulutusi.

„Töö-õppus“ nr. 3 kavatsetav sisu: Paberivoltimise tööde põhikava (järg). — Tütarlaste käsitööde kava kõrgemas rahvakoolis Nürnbergis. — Traadist „pähkliid“ peamurdmiseks (järg). — Savivoolimine algastmel. — J. Vahur. — Kõige praktilisem klassitahvi pühis. — „Klaver“ igale Iauluõpilasele. — Kasulikke pisiasju. — Teateid ja kuulutusi.

Toimetaja ja väljaandja Joh. Karell.

Vana-Antsla valla PEETRI algkoolile kutseõiguslise

ÕPETAJA

valimine on kohalikus vallamajas, 17. septembril s. a.
kell 12, missuguse ajani kohasoovijatel isiklikult
ehk kirjalikult palutakse esineda.

Vallavalitsus.

Eesti Õpeajate Liidu

noorsoo-ajakiri

NOORUSMAA

ilmub kaks korda kuus,

tellimishind 200 mk. poolaastas.

NOORUSMAA tutvustab noorsugu kirjanduse ja kunstilmaga.

NOORUSMAA on aknaks, kust noored näevad kõike neile huvitavat.

NOORUSMAA pakub huvitavat ja vaimukat ajaviidet.

NOORUSMAA toob igas numbris huvitavaid auhinnaülesandeid lahendamiseks.

NOORUSMAA on õpetajakonna ettevõtte ja ootab esijoones toetust õpetajaskonnalt.

Toimetus ja talitus Tallinnas, Rataskaevu tän. 22.